

TARİHİ SÜREÇ İÇİNDE KONYA ŞEHRİNİN FİZİKİ GELİŞİMİ

Yusuf KÜÇÜKDAĞ*

Caner ARABACI**

M. Serhat YENİCE***

Öz

Konya, Anadolu'nun orta güney kısmında, geniş bir ovanın batısındaki Alaeddin Tepesi üzerinde kurulmuştur. Burada iskân, Frig döneminde (MÖ. VIII-VI. yüzyıllar arası) inşa edilen sur içinde başlamıştır. Malazgirt zaferinden (1071) kısa bir süre sonra Anadolu Selçuklularının eline geçmiştir; bu devletin başkenti olmuştur. Sur içi dolunca iskân surun dışına taşmış; I. Alaeddin Keykubat (1220-1237) şehirde oturanların güvenliğini sağlamak için 1221'de dış kaleyi belli bir plan dâhilinde inşa ettirmiştir. Bu bölüm de dolunca kalenin kapıları dışında, değişik zamanlarda kurulan tekkelerin çevresine iskân taşmış; bu sahadaki genişleme, Karamanoğulları ile Osmanlı dönemlerinde de devam etmiş; yeni mahalleler oluşmuştur. Şehirde ilk çarşı-pazar, İç Kale'nin dışında, şimdiki Tahir Paşa Camii tarafında yer almış; burası yetersiz kalınca yenisi İplikçi Camii'nin çevresinde kurulmuştur. Karamanoğulları bu bölgede, Osmanlılar ise XVI. yüzyıldan sonra dış surun haricinde yeni ticari alanlar kurmuşlardır. Bu çarşı, genişleyerek XX. yüzyıl başlarına kadar aktivitesini sürdürmüştür. Alaeddin Tepesi dışındaki iskân alanında geniş meydanlar ve yeşil sahalarda bulunuyordu. Şehirdeki evler, en fazla iki katlı ve bahçeli idi. Çevreyi kirleten imalathaneler, surların dışında, konutların uzağında kurulmuştu. Dış sur, bağ ve bahçelerle çevriliydi. Meram bölgesi şehirde oturanların bağlarıyla meşhur bir sayfiyesi idi. Demiryolu XIX. yüzyılın sonlarında gelince İstasyon ve çevresine doğru genişleyen şehir, Cumhuriyet döneminde âdeta yeniden yapılandı. Mevlâna Türbesi'nin önünden başlayıp İstasyon'a kadar ulaşan geniş bir cadde açıldı. Atatürk heykeli bu caddenin üzerine oluşturulan alanda dikildi. Şehirde modern anlamda planlı yapılanma 1946'da başladı. Bundan sonra Konya'nın fiziki gelişimi süratle

* Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, yusufkucukdag@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8360-3127.

** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, carabaci42@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9896-9052.

*** Prof. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, serhat.yenice@hku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4256-2215.

Küçükdağ, Y., Arabacı, C. ve Yenice, M. S. (2020, Ekim). Tarihi süreç içinde Konya şehrinin fiziki gelişimi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 1-38.

devam etti. Sanayi alanları, iskân sahasının dışında yer aldı. Tarihi şehir merkezinin yoğunluğunu azaltmak için yeni semtler oluşturuldu. Kurulan üniversiteler buldukları bölgelerde şehirleşmeyi derinden etkiledi. Bugün Konya, planlı yapılanmasıyla Türkiye'nin örnek bir şehri durumundadır. Bu makalede Anadolu Selçuklularından itibaren günümüze kadar Konya'nın şehir olarak yapılanması incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Şehircilik, Çevre, İskân.

Urban Development of City of Konya Throughout History

Abstract

Konya was established on Alaeddin Hill in the west of a wide plain, in the south-central part of Anatolia. Settlement began inside the city wall built in the Phrygian period (between VIII-VI centuries BC). It was captured by the Anatolian Seljuks shortly after the Malazgirt victory (1071); it became the capital of the state. When city walls could no longer house people, the settlement spread beyond the wall; Alaeddin Keykubat I (1220-1237) had the outer castle built in 1221 in order to ensure the safety of the inhabitants of the city. When this section was fully settled, apart from the gates of the castle, settlements overflowed around the tekkes established at different times; The expansion in this field continued during the Karamanoğulları and Ottoman times; new neighborhoods were created. The first bazaar-market in the city was located outside the Inner Castle, next to the present Tahir Pasha Mosque; when this place became inadequate, the new one was established around the İplikçi Mosque. While Karamanoğulları operated the markets in this region, the Ottomans established new commercial areas beyond the outer wall after XVI century. Expanding, this bazaar continued its activity until the beginning of 20th century. There were large squares and green fields in the settlement area outside Alaeddin Hill. Houses in the city were at most two-storey and had gardens. The workshops, which polluted the environment, were taken outside the walls, away from the residential areas. The outer wall was surrounded by vineyards and gardens. Meram region was a summer resort famous for the vineyards of the inhabitants of the city. When railways were built by 19th century, city expanded to and around the Main Train Station. With the founding of the Republic, the city underwent a major reshuffle. A wide street was opened starting in front of the Mawlana Mausoleum and reaching to the Train Station. Atatürk statue was erected in the area created on this street. Planned structuring in the city in a modern sense started in 1946. After that, the physical development of Konya continued rapidly. Industrial areas were located outside the residential area. New districts were created to reduce the density of the historical city center. Universities greatly affected the urbanization in their regions. Today Konya is an example city in Turkey with respect to planned restructuring. In this article, the structuring of Konya as a city since the Anatolian Seljuks will be examined.

Keywords: Konya, Urban Planning, Environment, Settlement.

Giriş

İsim olarak Luvice “*koyun yöresi*” anlamına gelen Kawana kelimesinin Bizans döneminde İkonium’a dönüştüğü sanılan ve Selçukluların “*gönül hoşluğu*” anlamındaki “*Gunya*” ile ilişkilendirilen Konya (Arabacı, 2016, s. 10-12), Anadolu’nun orta güney kısmında, geniş bir ovanın batısında, arazinin yükselmeye başladığı yerdeki Alaeddin Tepesi’nin üzerinde kurulmuştur. Burada iskân, MÖ. 2000’lerden sonraya tesadüf etmekle birlikte çevrede yerleşim tarihi 6 km yakınında bulunan Karahüyük’te MÖ. 4000’li yıllara, 50 km güneydoğusunda yer alan Çatalhöyük’te ise MÖ. 7000’lere kadar inmektedir.

İslam akınlarının başladığı VII. yüzyıl ortalarında Bizans’ın elinde bulunan Konya’nın Türkler tarafından fethi 1071’den hemen sonradır. Çevresinde verimli bir ovanın, zengin su kaynaklarının, yaylak alanların ve Alaeddin Tepesi’ni kuşatan bir kalenin bulunması (Baykara, 1998, s. 26) ile Bizans sınırına yakınlığından dolayı Anadolu Selçuklu Sultanlığı’na I. Haçlı Seferi’nden (1096-1099) sonra başkent olmuştur. Bu devletin XIV. yüzyıl başlarında yıkılmasını müteakip Karamanoğulları’nın eline geçmiş ve bunlara merkezlik yapmıştır. Fatih döneminde (1444-1481) ilhak edilerek Karaman eyaletinin paşa sancağı, Cumhuriyet idaresinde de önemli illerden biri hâline gelmiştir (Baykara, 2002, s. 183-187).

1. Konya’nın Savunma Yapıları

Konya, Alaeddin Tepesi merkez olmak üzere yakın çevrede inşa edilmiş savunma yapılarına sahip önemli bir Orta Çağ şehriydi. 10 km kuzeybatısında, 1675 m yükseklikteki Takkelidağ’ın zirvesinde bulunan ve Konya’yı dış saldırılardan koruyan Gevale Kalesi, aynı zamanda hem hapisane hem de Selçuklu sultanlarının yazlığı, kış aylarında ise avlağı idi (İbn Bibi, 1996, II, s. 202-203; Eflâkî, 1973, I, s. 134). Burası alınmadan Konya gerçek anlamda ele geçirilmiş olmazdı. Fatih, Orta Anadolu’yu XV. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarına katınca Karamanoğullarının saldırılarını önlemek için bu stratejik kalenin surlarını yıktırması (Neşri, 2008, s. 344), bu yüzden eskiye göre önemi kaybolmuştur.

Gevale Kalesi’nden başka duvarlarının Frig döneminde (MÖ. VIII-VI. yüzyıllar arası) ilk yapıldığı arkeolojik kazılar sonucu tespit

edilen Alaeddin Tepesi'ni kuşatan kalenin birinci surunun dışında ikincisi mevcuttu. Bu, Frig kalesini güçlendirmek için Selçuklular'ın inşa ettiği sur olmalıdır. II. Kılıcarslan'ın (1155-1192) ilk sura ait bir burcun üstünde inşa ettirdiği Saray'ın önünde ikinci bir surun daha bulunması, bu savunma yapısının II. Kılıcarslan tarafından yaptırıldığına işaret kabul edilebilir. Öyle ise ikinci sur 1155-1192 yılları arasına tarihlendirilebilir. Bu durumda XII. yüzyıl sonlarında Alaeddin Tepesi'ni çift kat kale duvarı çeviriyordu. 1990'lı yıllarda Karatay Müzesi'nin doğusunda bir temel hafriyatı sırasında ortaya çıkan ve eski Hüma Oteli bodrumunda muhafaza edilen kalıntıya göre bu yeni surun kuleleri kesme, duvarları moloz taştan idi¹. Selçuklu döneminde tahkim edilen İç Kale'nin kapılarından biri kuzeye açılan Sultan, diğeri Hoca Selman'ın 832/1428 tarihli vakfiyesinde adı geçen "*derb-i Saîd Âbâdî*" / Saîd Âbâdî Kapısı'dır (Küçükdağ, 1989, s. 15).

Konya Ahmedek Kalesi, Alaeddin Tepesi'ndeki yerleşim alanını kuşatan, daha sonra dış surlar yapılıncaya İç Kale adını alan eski çift katlı surun batı yönünde, şu andaki Zindankale Katlı Otoparkı'nın bulunduğu yerde olup 1213'te İzzeddin Keykâvus (1211-1220) tarafından inşa edilmiştir. Osmanlı belgelerinde bazen "*Konya Kal'ası*", tutuklular konduğu için bazen de "*Zindan Kal'a*" yani hapisane olarak geçen bu büyük yapı, Alaeddin Tepesi'ni çevreleyen İç Kale değildir. Dış surun inşasından önce iskân sahası durumundaki İç Kale'de oturanların yani o zamanki Konya şehrinin güvenliğini sağlamak amacıyla garnizon olarak yaptırıldığı Osmanlı dönemindeki işlevinden anlaşılmaktadır. Karamanoğlu İbrahim Bey (1424-1463), Osmanlılarla süren uzun savaşlar sırasında bu savunma yapısını yıktırması; II. Mehmet 1467'de Konya'yı ele geçirince aynı yerde yenisini yaptırmıştır (Küçükdağ, 2004a, s. 13-22). XIX. yüzyılın son çeyreğinde şehirleri Batı tarzında yeniden yapılandırma adına yıkılarak ortadan kaldırılmıştır (Ünver, 1967, s. 204, 208). Temel kalıntıları Zindankale Katlı Otoparkı'nın altında hâlen muhafaza edilmektedir.

¹ Bu sur kalıntısı olduğu gibi korumaya alınması gerekirken burcu dışındaki duvarı 1990'ların başında gözümüzün önünde ne yazık ki iş makineleriyle büyük bir gayret (!) sarf edilerek ortadan kaldırılmıştır.

2. Türklerin İç Kale'ye İskânları

Türkler, Konya'yı fethettikten hemen sonra Alaeddin Tepesi'ni çeviren surun içinde oturan Ortodoksların bir kısmını şehrin 10 km dışındaki Sille'ye sürmüşler, onlardan boşalan yerlerde kendileri için evler yapıp (Baykara, 1998, s. 45, 121) bu yerleşim yerinin kuzey kısmını Türk-İslam anlayışına göre yeniden düzenlemişlerdir. Bu sırada tepenin güneyindeki "İç Kal'a-ı Zimmiyân" adı verilen gayrimüslim mahallesi (KŞS, no. 16, s. 136) ve Bizans'tan kalma Rum Kilisesi'ne dokunmamışlardır. Osmanlı döneminde burada bir de Ermeni Kilisesi'nin bulunduğu, her iki cemaatin kiliseleri ile kabristanlarının yanyana olduğu tespit edilmiştir (Küçükdağ, 1989, s. 48). XVI. yüzyıldan önce İç Kale'de az sayıda da olsa Yahudi oturuyordu. 1002/1595'te Mustafa Bey adlı bir Türk, Yahudi David'den "Yahudi evleri demekle meşhur" evleri satın almıştır (KŞS, no. 1, s. 236, 253). Bu durum, Osmanlı döneminde de Alaeddin Tepesi'nde İslamlaşmanın devam ettiğini, önceleri sadece zimmilerin oturduğu tahmin edilen tepenin güneyindeki İç Kale mahallesinde bir mescidin mevcudiyeti (KŞS, no. 1, s. 144) ile *Şer'îye Sicilleri*'ndeki birçok evin Türklere satışına dair kayıtlar, aynı mahallede en geç XVI. yüzyıldan sonra Müslümanların da ikamet ettiklerini göstermektedir.

Konya'da, Alaeddin Tepesi'nin kuzeyinde hâkimiyet sembolü durumundaki Sultan Sarayı'nın yanında cuma namazı kılınması için Alaeddin Camii'nin bir kısmı fetihten hemen sonra inşa edilmiş (Yasa, 1996, s. 57), şehirde gündün güne kalabalıklaşan Müslümanlara kâfi gelecek şekilde buna yeni ilaveler yapılmıştır. Buradaki Türk şehir yapılanmasını II. Kılıcarslan hızlandırmış, daha önce yapımına başlanan caminin bir kısmı onun zamanında tamamlanarak ibadete açılmıştır. Mevlâna'nın zaman zaman cuma günleri vaaz ettiği Kale Mescidi (Eflâkî, 1973, I, s. 220-221, 451) bu cami olmalıdır. Bu arada aynı bölgeye Konya'nın ilk Türk eğitim kurumu olan Medrese-i Sultaniye bina edilmiştir. Saraydan dolayı Tahtî adını alan mahalle, İç Kale'de daha XII. yüzyılda bir Türk mahallesinin oluştuğuna işaret etmektedir. İç Kale'ye Osmanlılar da önem vermiş, Fatih Konya'yı zapt edince Gedik Ahmet Paşa burayı onartmıştır (Şikâri, 2005, s. 179). İç Kale'de XVI. yüzyıldan sonra yeni mahalleler ortaya çıkmıştır. Bunlar; İç Kale mahallesinin bitişiğindeki Eflatun (KŞS, no. 39, s. 132) ile Çıralı Mescit ve Aklan mahalleleridir (KŞS, no. 1, s.46; no.14, s. 34; no. 16, s. 145). Belgelerde, zikredilen

yerlerde ayrıca Osmanağa Mescidi ve Medresesi ile Alaeddin Camii'nin birkaç metre yakınında Türklere ait evler yer alıyordu. Bu konutlar ile kamu yapıları Alaeddin Tepesi'nin kuzey bölümünde Türklerin oturduğunu göstermektedir. Öyle ise Selçuklu döneminde İç Kale'nin kuzeyinde ikamet yeri ile Sultan'ın kaldığı saray yani devletin yönetim merkezi yan yana idi.

3. İç Kale Haricinde İskân

Fethinden bir süre sonra Türkistan taraflarından arka arkaya gruplar hâlinde başkent Konya'ya göç edenler, Alaeddin Tepesi'nde yer bulamayınca kalenin dışında evler yapmaya, çarşılar kurmaya başlamışlar, şehri daha sonra yapılan dış sura doğru genişletme yönüne gitmişlerdir (KŞS, no. 11, s. 153, 170; no. 14, s.47; no. 50, s. 82, 104, 203). Bu dönemde kurulan mahallelerde boy ve oymak adına rastlanmaması, fethedildikten hemen sonra şehirde oturmaya başlayanların ilim ve tasavvuf erbabı, bürokrat, tüccar ve sanatkâr olduğuna, bir başkente uygun şekilde yapılanma yönüne gidildiğine işaret etmektedir.

Alaeddin Tepesi'ni çeviren çift surun dışındaki geniş alan önceleri bahçelik ve bahçelik idi (İbn Bibi, 1996, I, s. 271). Bu sahaya ilk iskân, kuzeydoğuda, şimdiki Ankara yönüne giden caddenin sağ tarafında olmuş; bunun sonucunda XIII. yüzyılın başında Mihmandar, Hatuniye ve Cemaleddin İshak/Akıncı mescitlerinin çevresinde yeni mahalleler kurulmuştur.

Alaeddin Tepesi'nin güneyinde iskân XIII. yüzyıl başlarında seyrekti. Mahalleler, bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Beyhekim mahallesinden başlayıp güneydoğuda bulunan Eski Pazar Çarşısı'na; Eski Pazar Çarşısı'nın doğusundaki Şekerfuruş mahallesinden doğu yönündeki Yeni Çarşı'nın sınırına dayanan Kürkçü mahallesine doğru genişletildi.

İç Kale'nin güneyinde XVIII. yüzyıl başlarında bile geniş çapta bahçelerin bulunduğunu da burada zikretmek gerekir. Nikekim 1124/1712'de Beyhekim mahallesinde bir taraftan "eski kal'a divarı" yani İç Kale suru, diğer taraftan hendek ve yolla mahdut olup içinde bir havuzu ve çeşitli ağaçları bulunan bir kıta bahçe mevcuttu (Küçükdağ, 2020, s. 16-17). Yine Beyhekim mahallesinin güneybatısındaki Hoca Hasan mahallesinde içinde havuz bulunan büyük bir bahçede çok sayıda odası bulunan bir ev vardı. Havuza Eski Pazar Hamamı su yolundan, evdeki

çeşmeye ise Börekçi Çeşmesi'nden su alınıyordu (KŞS, no.42, s. 251; no. 52, s. 112, 145). Günümüzde bu bölgede Gedavet Parkı bulunmaktadır.

Şehir hayatının gereği olan eğitim kurumlarından mektepler, Selçuklu başkenti Konya'da hemen her mahallede bulunan mescidin bitişğinde, medreseler ise Alaeddin Tepesi'nin çevresinde, dış surun içinde yer almışlardır. XIII. yüzyılda 15 medresenin bulunduğu tespit edilmiştir (Baykara, 1998, s. 88-89). Osmanlı döneminde daha çok dış surun hâricinde inşa edilen medreselerin sayısının XVIII. yüzyıl başlarında darülkurrularla birlikte 35'i (Küçükdağ, 1989, s. 48-57), XX. yüzyıl başlarında ise 70'i bulunduğu bilinmektedir (Arabacı, 2017). Bu durum, hemen her devirde Konya'nın Orta Anadolu'nun en önemli kültür merkezi olduğuna işaret etmektedir.

Konya şehri geniş alanlara yayılınca Türklerin ilk yerleştikleri Alaeddin Tepesi'nin kuzeyindeki Alaeddin Camii ve Yeni Çarşı'daki cami ile Kadı İzzeddin Camii ihtiyaca cevap vermez duruma gelmiş, zorunlu olarak Konya'da cami sayısı Anadolu Selçukluları'ndan sonra Karamanoğulları döneminde hızla artmış, XVIII. yüzyıl başlarında mahalle aralarında yapılanlarla birlikte kırka ulaştığı tespit edilmiştir (Küçükdağ, 1989, s. 33-38). XX. yüzyılın başlarında bu sayının iki katına çıktığı tahmin edilebilir. Günümüzde mahallelerin tamamında bir veya iki cami bulunmaktadır.

Dış surun içindeki şehir yapılanmasında tasavvuf yapılarının önemi büyüktür. Bunlar, iki sur arasında ve şehir surların dışına taşınca hemen her mahallede yer alıyordu (Küçükdağ, 2020).

Karamanoğulları ile Osmanlılar, şehirleşmeye önemli katkılar sağlayan tekke ve zaviyeleri kale içinde ve dışında inşa etmeye devam etmişlerdir. Osmanlı döneminde Konya'da 24 tekke ve zaviye yaptırıldığı bilinmektedir (Küçükdağ, 2004c, s. 147-160). Bunların en önemli özelliği geniş bahçeler içinde, hazireleri bulunan çevreci yapılar olmalarıdır.

4. Ticaret Alanları

İç Kale'de Bizans'tan kalma düzenli bir ticaret alanının bulunduğu dair herhangi bir bilgiye şimdilik ulaşamamıştır. XVI. yüzyılda İç Kale'de bir dükkânın mevcudiyeti (KŞS, no. 1, s. 236) ile bazı gayrimüslimlere ait şirahanelerin bulunması, imal edilen şıra ve şarabın

satılması (KŞS, no. 42, s. 24, 53) Türk döneminde burada küçük bazı iş yerlerinin varlığına işaret etmektedir.

Konya’da Selçuklular’ın ilk ticari mekânı, Alaeddin Tepesi’ni çeviren İç Kale’nin dışında, Türkler tarafından inşa edilen ikinci surun güneydoğusunda, Şekerfuruş mahallesinin kuzeyinde (KŞS, no. 57, s. 10), o zamanlar Eskipazar Camii olarak bilinen (KŞS, no. 11, s. 4) şimdiki Dursunoğlu/Tahir Paşa Camii’nin doğusunda, kuzeydeki İç Kale hendeği ve duvarına doğru uzanıyordu (KŞS, no. 45, s. 167; no. 50, s. 203). Bugünkü İplikçi Camii çevresinde daha sonra kurulan Yeni Çarşı’dan dolayı Eski Pazar Çarşısı adını alan bu çarşı-pazarın III. Haçlı seferi sırasında (1190) faal olduğuna bakılırsa Konya fethedildikten hemen sonra, XII. yüzyılın başlarında kurulduğu söylenebilir. Bu çarşının hemen doğusunda, Kadı Mürsel Camii’nden başlayıp günümüzde Rampalı Çarşı olarak anılan iş merkezinin karşısında yer alan binaların bulunduğu yerdeki İç Kale duvarının önüne kadar uzanan, Osmanlı döneminde mevcudiyeti bilinen Tahtakale Çarşısı’na sınır idi. Eski Pazar Çarşısı’nda XII. yüzyılın ikinci yarısında Süleyman oğlu Bakırcı Yusuf bir mescit yaptırmıştır (Yasa, 1996, s. 135-136). XV. yüzyılın ilk yarısında Turgutoğlu Ahi Murat tarafından aynı bölgede bir de hamam inşa edilmiştir. XVIII. yüzyılda adı geçen çarşıda nalbant, demirci, kasap, bakkal, kahvehane ve börekçi dükkânlarının bulunduğu bakılırsa (Küçükdağ, 1989, s. 25), Selçuklu döneminde belli bir plan dâhilinde esnaf çarşılarına ayrılmadığı, tüm Konya esnafının karışık olarak burada oturduğu söylenebilir. XIX. yüzyıl başlarında yıkılarak yeri iskân sahasına dönüştürülen Eski Pazar’ın bir kısmına bu bölgeye yerleştirilen göçmenler ilk defa Muhacir Pazarı’nı kurmuşlardır (Uz-Doğan, 2017, s. 25, 37-43, 233).

Toplu hâlde bulunan çarşı, pazar yerleri ve bedesten ile şehir hanları XIII. yüzyıl başlarında iskân sahasının dışında, Alaeddin Tepesi’nin hemen doğusundan başlayıp bugünkü Mevlâna caddesi yönünde, İplikçi Camii ile Merkez Bankası’nın bulunduğu yerdeki Bedesten arasından geçip şimdiki Kapı Camii’nin önünde yer alan Atpazarı Kapısı’na kadar uzanıyor, aynı grup esnaf dükkânları, düzenli bir şekilde çarşıda belirli bir yerde toplu hâlde bulunuyordu (İbn Battûta, I, 2004, s. 412). Osmanlı döneminde de Uzun Çarşı adı verilen bu yere diğer esnafın çarşısı belli bir plan dâhilinde birer sokak şeklinde açılıyordu (Ergenç, 1995, s. 37; Küçükdağ, 1989 s. 25-28). Çarşının Cuma Camii,

günümüzde İplikçi olarak bilinen Ebulfazl Camii'nin bulunduğu yerde 1201'den önce inşa edilmiş olup bu mabet Konya'nın Alaeddin Camii'nden sonraki ikinci camisi idi.

5. Dış Surun İnşası ve Şehrin Genişlemesi

Konya, yukarıda kısaca değinildiği üzere surla çevrili Alaeddin Tepesi'nin etrafında kurulan yeni mahalleler, eğitim kurumları, çarşı ve pazarlarla mamur hâle gelince I. Alaeddin Keykubat (1220-1237), Konya'ya uzak diyarlardan evini barkını alarak gelen ve burada yuvasını kuran insanları dış saldırılardan korumak için yeni yapılan yerleri kuşatacak şekilde sur inşa edilmesine karar verdi. Şehircilik kurallarına uygun olmasını istediği için bu işi dönemin ünlü mimar ve ressamlarına havale etti. Yapılan çalışmalardan sonra sur planlarına son şeklini kendisi verdi. Üst düzey yöneticilerin de katkılarıyla kısa sürede Dış Kale tamamlandı (İbn Bibi, 1996, I, s. 271-273; Eflâkî, 1973, I, s. 125). Yüzlerce sene Konya'da oturanların can güvenliğini sağlayan iç ve dış surlar, işlevlerini kaybettiği düşüncesiyle tarihî hatıraları göz ardı edilerek XIX. yüzyılın ikinci yarısında ortadan kaldırılmış, yeri ya cadde ya da iskân sahası hâline getirilmiştir.

Dış Kale surlarının 1221'de inşasından sonra İç Kale ile dış sur arasındaki bağlık ve bahçelik alanda Konya daha da gelişerek tamamen Türk mahalleleri ile doldu. İç Kale'nin kuzeydoğusunda, yeni surun iç tarafında, sur yapılmadan önce kurulduğuna işaret edilen mahallelere mescitleriyle birlikte yenileri eklendi. Bu mahalleler o zamanki şehrin nüfus bakımından en yoğun yerleri oldu.

Bağ ve bahçelerin bulunduğu dış sur hâricinde şehrin genişlemesi, daha çok XIII. yüzyıl ortalarından sonra olmuştur. Dış surun etrafında, bu savunma yapısının inşasından çok kısa bir süre sonra sur kapılarının devamı durumundaki ana yollar üzerinde kurulmuş olan hânkah, tekke ve zaviyelerin çevresine İslam ahali yerleştirilerek büyük mahalleler teşekkül ettirilmiştir. Zamanla bu mahallelere yenileri eklenmiş; şehir, surların dışında da geniş alanlara yayılmıştır.

Konya dış surunun güneyinde bulunan Çeşme Kapısı hâricindeki en eski eser, İmam Begavi Türbesi'yle Kadı Hürremşah Darülhadis ve Türbesi'dir. Bu iki yapının yakınına muhtemelen XIII. yüzyılın ortalarında ilk Şeyh Sadreddin Konevi Hânkahı bina edilmiştir (Küçükdağ, 2020, s.

138-141). 1274'te yenilenen bu tarikat yapısının çevresinde az sayıda ev bulunmasına rağmen mahalle hâline gelmiştir. Bunun gibi sur kapıları dışındaki ana yollar üzerinde inşa edilen bazı zaviyeler de yeni mahallerin kurulmasına altyapı oluşturmuştur. Şehrin batısında Hoca Fakih Zaviyesi (1221), güneydoğusunda Pir Ebi Zaviyesi ve Sahipata Hânkahı (1258-1283); daha doğuda Pir Esat ve Mevlâna tekkeleri; kuzeyinde Kalenderhane, iskân için birer cazibe merkezi hâline gelmiş, çevrelerinde yeni mahalleler ortaya çıkmıştır.

Osmanlılar, sur dışında, ihtiyaç hissedilen yerlerde yeni mahalleler kurdular. Üçüncü surun dışında, bazı Selçuklu sosyal ve dinî yapılarının yanında XVI. yüzyılda Osmanlı dönemi eserleri de yer aldı. Bunlardan Piri Mehmet Paşa Zaviyesi ile Sultan Süleyman/Sultan Selim Camii, Sultan Selim İmareti ve Şeyh Ahmet Efendi Hanı Mevlâna Dergâhı yakınında olmalarından dolayı önem arz ediyordu. XVII. yüzyıldan sonra Celali isyanları yüzünden vuku bulan köyden kente göçler neticesi sur dışında iskân sahası daha da genişlemiş, bağ ve bahçeler arasında birçok yeni mahalle kurulmuştur. Özellikle Mevlâna Türbesi'nin çevresi, Konya'nın en kalabalık mahallelerinin bulunduğu yer hâline gelmiştir. XVII. yüzyıl başlarında Türbenin doğusundaki "*Mevlâna Türbesi Dolabı*" olarak bilinen Celaliye vakfi olan araziye bulunduğu yerin adından dolayı cami ve mescitleriyle birlikte "*Dolab*" ismi verilen mahalleler kurulmuştur (Küçükdağ, 2004b, s. 182, 194). Buralardaki konutlar genelde küçük ancak kale içindikilerden farklı olarak geniş bağ ve bahçeler içinde yapılmıştır.

6. Konya'nın Tahrip Edilmesi

Selçuklu döneminde imar edilen Konya şehri, birçok kez tahribata uğramış, eski gelişmişliğini kaybetmiştir. Moğol ordusu Konya üzerine yürüyünce Konyalılar savunmaya geçmiş; Baycu Noyan şehre giremeyince öfkelenerek surun dışındaki bahçeleri, bağları yerle bir etmiş; buralarda bulunan saray ve köşkleri yakmıştır (İbn Bibi, 1996, II, s. 151, 212-213).

Karamanoğulları da XIV. yüzyıl başlarında Cimri olayı sırasında Konya Kalesi'ni basıp devlet adamlarına ait birçok büyük binayı yıkmışlar, şehri baştan başa yakarak ele geçirmişler (Aksarayî, 1943, s. 205; Anonim, 1952, s. 39-40); ortalık sakinleşince harap olan mahallelerle çarşıları yeniden imar etmişlerdir (İbn Bibi, 1996, II, s. 198, 205; Şikâri,

2005, s. 62, 68, 90, 106). Bu sırada iki sur arasında birçok mescit, mektep, darülhuffaz, darülkurra, medrese, imaret, han ve hamam inşa edilmiş ise de Konya baştan başa tahrip edildiği için bir daha eski durumuna erişememiştir (Anonim, 1952, s. 42).

7. Konya Meydanları

Konya, eskiden beri geniş meydanlarıyla ünlü bir şehir idi. Alaeddin Tepesi'nin zirvesinde Osmanlı döneminde bir “*hâlî*” meydan mevcuttu (Küçükdağ, 1989, s. 15). XIII. yüzyılda halkın değişik vesilelerle toplandığı bu alan Eflatun Mescidi'nin önünde 1902'de inşa edilen su deposunun bulunduğu yer olmalıdır. Bunun dışında İç Kale'de su sıkıntısı yaşandığından Konya'nın diğer mahallelerinde olduğu gibi evlerin bitişğinde ağaçlı, ekilip dikilen bahçe bulunmuyor, hemen her evin bünyesinde ağaçsız, bir veya iki küçük avlu yer alıyordu (KŞS, no. 11, s. 136; no. 45, s. 230; no. 53, s. 125)².

Arşiv kaynaklarında şehrin en büyük meydanı Selçuklu sarayının biraz kuzeyinde, şimdiki Beşyol civarında bulunan Ertaş/Halkabegüş Kapısı yakınında, o zamanki Debbağhane'nin bitişğinde gösterilmektedir. Öyle ise bugünkü merkez İmam-Hatip Lisesinin bulunduğu yer ve çevresi Konya'nın ilk şehir meydanı idi. Alaeddin Tepesi dolunca burası iskâna açılmış, bir kısmına Meydanî mahallesi kurulmuş, bir kısmı ise bahçe olarak kalmıştır (Uz-Doğan, 2017, s. 195)³. Bundan sonra Konya'nın meydanı, dış surun inşasından sonra Ertaş Kapısı dışındaki Parsana mezarının bulunduğu mevziye alınmıştır (Eflâkî, 1973, I, s. 283). Musalla adı verilen bu Selçuklu dönemi meydanında topluca Bayram namazları kılınır, arkasından “*gûy ve çevgân*” oynanırdı (Anonim, 1952, s. 55, 63). Bundan başka sefere çıkacak askerî birlikler burada toplanır (İbn Bibi, 1996, I, s. 155), şehre dışarıdan gelen devlet ricali karşılanırdı. XVIII. yüzyılda Konya valilerinden bazılarının yaz aylarında Musalla'da yaptırıkları geçici yazlıklarda kalmaları, divan toplantılarını burada yapmaları (KŞS, no. 53, s. 134) ile değişik vesilelerle eğlenceler tertip etmeleri (Küçükdağ, 1989, s. 15), geçen yüzyıl ortasında bile aynı yerde

² Bununla ilgili *Şer'îye Sicilleri*'nde çok sayıda satış belgesi mevcuttur.

³ Buraya XX. yüzyılın başlarında Gazaros'un bahçesi deniyordu.

yağmur duasına çıkılması, bu meydanın son zamanlara kadar Konya'nın idari ve sosyal hayatında önemli olduğunu gösterir.

Ayrıca XIII. yüzyıl başlarında Alaeddin Tepesi'nin kuzeyinde, Selçuklu Sarayı'nın önünde, çift katlı İç Kale'nin dışında geniş bir boş saha daha vardı. Dış sur yapıldıktan sonra buranın bir kısmına Karatay Medresesi inşa edildi (1251). Bu eğitim kurumunun batısındaki Alaeddin Darüşşifası ile kuzeyindeki Ali Gâv Zaviyesi'ne kadar olan alan, Osmanlı döneminde bile bahçe idi. Valiliği sırasında Selçuklu Sarayı'nda oturan Sultan Cem (ö. 1495) burayı daha da genişleterek seyirlik hâline getirmiştir (Küçükdağ, 2020, s. 14-15). Bu yeşil alanın kuzeyinde değişik kişiler tarafından yaptırılmış hânkahlar vardı. 1219'da inşa edilen Başarabey Mescidi'nin bulunduğu bölge, II. Kılıcarslan zamanında bile bağlık ve bahçelik idi (Yasa, 1996, s. 58). Zikredilen yerde üst düzey devlet adamları ile zenginlerin yazlık saray ve köşkleri vardı. Taht mücadeleleri sırasında (1205) I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211), III. Kılıcarslan'a (1204-1205) destek veren Konya halkını cezalandırmak için bu bağ ve bahçelerdeki ağaçları kestirmiş, köşk ve sarayları külünge yıktırarak ateşe vermiştir (İbn Bibi, 1996, I, s. 105).

Kuzeybatıdaki bağ ve bahçelerin arasında Büyük Bimarhane'nin bitişiğinde Alaeddin Darüşşifası (1221), aynı mevkide o zamanlar Konyalıların Hıdırellez gününü kutladıkları boş alanda Hızır İlyas Zaviyesi (1242) ile Gömeç Hatun Hânkahı kuruldu. Bu hânkah yıkıldığı için XIV. yüzyıl başlarında yerine Sûd Tekkesi yapıldı. İşaret edilen iki tasavvuf yapısının çevresi Karamanoğulları ile Osmanlı dönemlerinde de önemli bir mesire alanıydı (Küçükdağ, 2020, s. 10-18). Bunun için zikredilen bölgede Şazbey, bir zaviye (1424), Konya valisi Şehinşah (ö. 1511) da bir yazlık mescit yaptırdı. Ali Gâv Zaviyesi'nin Başarabey Mescidi'ne doğru uzanan geniş bir vakıf arazisi vardı. Bu yeri XVII. yüzyıl başlarında, Celali isyanları yüzünden taşradan Konya'ya göç edenler, evler yaptırarak iskân sahası hâline getirmişlerdi. Bu vakıf arazi işgalden kurtarılarak daha sonra zaviyenin ekilip dikilen arazisi hâline getirildi (Küçükdağ ve Akman, 2015, s. 25). Bu bölge bugün Kılıcarslan Meydanı olarak düzenlenmiştir.

Alaeddin Tepesi'nin batı yönünde de geniş bahçeler mevcuttu. Günümüzde Kültür Park'ın önemli bir bölümü durumundaki bölge, tarihî doku yönünden zengindi. Tacülvezir Manzumesi (1239), onun doğusunda Zevle Sultan Mescidi, İç Kale hendeğinin önünde İnce Minareli

Medrese/Sahipata Darülhadi, güneydoğusunda Beyhekim Mescidi inşa edilmiştir. Söylenen yerde XVII. yüzyılda Mevlevi dervişlerinin yaz aylarında kaldıkları, içinde zaviyesi bulunan bir bahçe, Dede Bahçesi vardı (Küçükdağ, 2020, s. 55-56). Bu yeşil alan tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Mevlevilerden belediye tarafından alınarak 1926'da halka açık bahçe hâline getirildi. 1927'de dans pisti yapıldı. Buna devrin modern iki teniskortu, değişik kuş ve hayvanların sergilendiği hayvanat bahçesi ile bir aile gazinosu da eklendi (Işık, III, 2012a, s. 23-24). Dede Bahçesi, 1960'lı yıllarda Konya Fuarı'nın sınırları içine alınmış, zamanla fuar alanı olmaktan çıkarılan bölgede İl Halk Kütüphanesi yapılmıştır. Halen Nalçacı Caddesi, Belediye, Maliye, PTT, iş merkezleri, Haciveyizade Camii ile Alaeddin Tepesi arasında, havuz etrafındaki aile bahçeleriyle şehrin nefes aldığı bir park olarak varlığını sürdürmektedir.

Halkın özel günlerde bir araya gelip eğlenmeleri için Osmanlı döneminde kamuya ait yeşil alanlar tahsis edilmişti. Bunlardan biri Mevlâna Dergâhı'nın yakınındaki geniş alandı. Burası Konya halkının cirit oynadığı saha idi (KŞS, no. 14, s. 171).

Alaeddin Tepesi, park yapmak için XIX. yüzyıl başlarında iskân sahası olmaktan çıkarılmış; bunun için 1832'de Texier'nin çiziminde tarihî alan görünümünde, metruk ve ağaçsız olarak resmedilmiş; Eflatun Mescidi, Alaeddin Camii, sultanların türbeleri, sur kalıntıları ve Selçuklu Köşkü belirgin şekilde vurgulanmıştır (Texier, 1339, s. 3). Daha önce yerleşim yeri ve mamur bir yer olan Alaeddin Tepesi ile çevresinin XIX. yüzyıl başlarında sahipsiz, bakımsız hâle gelmesi, meskûn mahal olmaktan çıkışıyla da alakalıdır. Asırlarca devletin yönetildiği bu yerleşim yeri asli hâliyle korunması gerekirken nedense yıkılmış; yapılan birkaç kamu binası dışında uzun süre boş kalmış; 1931'de Konya Belediyesi çıplak tepeyi ağaçlandırmıştır (Altay, 1970, s. 442-447).

Alaeddin Tepesi'nin doğu eteklerine, 1 Ocak 1936'da Hava Şehitleri Anıtı dikilmiştir (Karpuz, IV, 2012a, s. 212). Bu anıtın aşağısında, Mevlâna Caddesi'nin batı başlangıcında da Onuncu Yıl Anıtı bulunmaktadır. Zamanla merkezdeki en cazip park ve mesire yeri hâline getirilen Alaeddin Tepesi, halk arasında haklı olarak, “dünyanın en büyük kavşağı” şeklinde tanımlanmaktadır. Tepeyi çevreleyen ana yol, günümüzde Konya tramvayının rayları ile birlikte dolanmaktadır. Cadde ve sokakların tepeyi merkeze alarak gelişmesi, tabii bir seyir durumundadır. Alaeddin Tepesi-Mevlâna arasında açılan cadde, tepeyi

çevreleyen bulvarı dikey kesen kuzey, batı caddeleri ve güney ile irtibatı kuran sokaklar şehrin odak noktasını belirlemektedir.

8. Şehir Yapılanmasında Çevre Hassasiyeti ve Planlı Şehirleşme

Konya şehir yapılanmasında çevre temizliğine dikkat edilir, imalathaneler iskân sahasının dışına alınırdı. Şehri kirleten ve suya ihtiyacı olan debbağ iş yerleri dış sur inşa edildikten sonra iskân sahasının haricinde, Belle adı verilen akar suyun kenarında kurulmuştur (KŞS, no. 14, s. 113). Günümüzde merkez İmam-Hatip Lisesi'nin bulunduğu yerin doğusunda, 1221'den önce mevcudiyeti bilinen eski Debbağhane'ye bu sırada İç Debbağhane, surun dışında, şimdiki İsmetpaşa İlkokulunun çevresinde yer alan yenisine ise Taşra Debbağhane denilmiştir. İç Debbağhane Osmanlı döneminde de kullanılmıştır. Taşra Debbağhane ise yüzlerce dericinin bulunduğu önemli bir iş merkezi durumunda idi (Küçükdağ, 2019b, s. 87-88). XIX. yüzyıldan sonra ortadan kaldırılarak yerine evler yapılmıştır.

Ham maddesi bağırsak olan ve çevreyi kirleten Kirişhane, Debbağhane'den de ötede, Sarıyakup mahallesi ile Pir Esad mahallesi arasında (KŞS, no. 56, s. 150; no. 50, s. 141; no. 53, s. 130), şimdiki Eski Garaj'ın bulunduğu mevkide idi.

Debbağhane ve Kirişhane gibi çevreyi kirletecek diğer çarşı ve pazar yerleri de Kapı Camii'nin doğusunda, At Pazarı Kapısı önündeki oldukça geniş "*At Bazarı meydânı*"nda idi. Burası Osmanlı belgelerinde Atpazarı Çarşısı olarak da geçmekte olup hayvan ve hayvani ürün alım satımı dışında haftanın hemen her günü değişik ticari etkinlikler için ahalinin toplandığı yerdı. XVI-XIX. yüzyıllar arasında bu bölgede mutafılar, demirciler, kasaplar, nalbantlar, çömlekçiler, arabacılar ve semercilere ait çarşılar ile buğday ve saman pazarları da yer alıyordu (Küçükdağ, 1989, s. 28).

Çevreyi kirlettiği için bezirhane adı verilen yağ imalathaneleri çarşıdaki dükkânlar arasında değil, surun dışında bulunuyordu (KŞS, no. 14, s. 118). Un değirmenleri ise o zamanlar su ile çalıştıkları için suyun bol olduğu Meram-Dere'de toplanmıştı (Konyalı, 1964, s. 1107-1108). Şehrin çevresinde 1945'ten itibaren buharlı sistemle çalışan ve "*ateş değirmeni*" denilen motorlu değirmenler (Duran, III, 2012, s. 30) kurulmuştur. Onların

bazıları günümüzde bütün ülkeye unlu mamuller yetiştiren büyük un fabrikaları hâline gelmiştir.

Konya’da barut yapan fabrika durumundaki Baruthane, yanıcı madde ürettiği için 1841’de surun dışında, Muhtar Camii’nin güneyinde kuruldu. 1958’de yıkılarak yerine Sebze Hali inşa edildi (Uz-Doğan, 2017, s. 158-161). Hal, 1970’lerde Selçuklu bölgesine taşınınca yerinde Matbaacılar Sitesi kuruldu. Matbaacılar günümüzdeki yerine taşınınca bu bölgede farklı iş yerleri açıldı.

Bulaşıcı olduğuna inanıldığı için toplumdaki uzak bulundurulmuş cüzzamlıların tecrit edildikleri cüzzamhane, Sırçalı Sultan Zaviyesi adıyla, dış surun hâricinde, o zamanlar şehirden uzak, bağ ve bahçeler arasında bir yer olan şimdiki Ayna mevkiinde, Demirci Hacı Mescidi civarında idi. I. Alaeddin Keykubat’ın inşa ettirdiği bu sağlık kuruluşu, Osmanlı döneminde de hizmet vermiş (Küçükdağ, 2020, s. 82-83), XIX. yüzyılda yıkılarak yeri iskân sahası hâline getirilmiştir.

I. Alaeddin Keykubat’ın Konya’nın güzelliğine hayran olması, dış surların planını mimar ve ressamlara çizdirmesi, iskân sahasını kirleteceği düşüncesiyle Debbağhane’nin sur dışında inşa edilmesi gibi ayrıntılar göz önüne alındığında Selçuklu döneminde planlı ve çevreci bir şehir dokusu oluşturulduğu ileri sürülebilir. Osmanlı idaresinde de planlı şehirleşmeye dikkat edilmiş, kamu binası da olsa isteyen dilediği gibi plansız yapılaşmasına izin verilmemiş, Konya kadısının onayıyla “*Ümmet-i Muhammed’in*” rahat gelip geçmesi için yol payının konmasına dikkat edilmiştir (KŞS, no. 49, s. 40).

9. Yeşil Alanlar

Konya’nın bağ ve bahçeleri, özellikle Meram, “*Gedave*” adı verilen temiz rüzgârı, bol suyu ve yeşil alanlarıyla Selçuklu döneminde meşhurdur (İbn Bibi, 1996, s. 32). Bunun için Mevlâna’nın yaz aylarında çok sık gittiği Meram’ın (Eflâkî, 1973, I, s. 198, 201, 351-352, 363) gerek Karamanoğulları gerekse Osmanlı Konya’sında önemli bir yeri vardı.

Surun hemen dışındaki bağ ve bahçelerden meydana gelen yeşil kuşaktan başka bugünkü Hocacihan’dan başlayıp Hoca Fakih, Yaka, Köyceğiz, Dere, Meram, Karahüyük, Harmancık, Hasanköy, Aymanas, Karaarslan, Mengene, Saraçoğlu, Musalla ve Parsana’dan Hocacihan’a kadar genişçe ikinci bir yeşil kuşak oluşturmakta idi. Anadolu

Selçuklularından Cumhuriyet dönemine kadar Konya halkının ekseriyeti, “*eyyâm-ı sayfa*” yani yaz günlerinde şehir içindeki evlerinde kalmayıp başta Meram olmak üzere yukarıda zikredilen Sur dışındaki bağların bulunduğu yerlere veya Gödene, Çayırbağı, Hatıp gibi şehre yakın köylere göçerler; buralardaki genelde tek odalı, örtme, ahır, samanlık, çarş damı (pekmez yapılan yer) gibi bölümleri bulunan bağ evlerinde otururlardı. Bağlar bozulup pekmez kaynatıldıktan sonra, güzün şehirdeki evlerine dönerlerdi. Bağ aralarında yaptırılmış mescitlere “*sayf eyyâmında*” görev yapmak üzere imamlar atanıyordu (Küçükdağ, 1989, s. 13-14). Meram’da kalanlar cuma namazlarını Karamanoğulları döneminde yaptırılan Hatıpzade Camii’nde kılıyorlar, şehre inme ihtiyacı duymuyorlardı. 1950’li yıllarda Tavus Baba çevresi, yukarıdaki Dere Mezarlığı da katılarak genişletilmiştir. Konya’yı çevreleyen çıplak tepeleri ağaçlandırmayı hedefleyen Aydın Çavuş (ö. 1969), bu engebeli araziye ağaçlandırarak yeşil kuşağa dâhil edilmesini sağlamıştır (Aydınöz, s. 364). Günümüzde Meram’dan Dutlukırı’nı da içine alarak Çevre Yolu’na kadar ulaşan bölgede 80 Binde Devr-i Âlem, Dutlukırı, Meram Millet Bahçesi gibi parklar ile Krom Magnezit Tuğla Fabrikası ve bazı özel okullar yer almaktadır.

Meram’ın 1980’li yıllara kadar Konya şehir hayatında önemli bir yeri vardı. Geçen 40-50 yıl içindeki yanlış yapılaşma tarihi yeşil dokunun bozulmasına ve eski özelliğinin kaybolmasına sebep olmuştur.

10. Mezarlıklar

Konya’da XX. yüzyılın başlarında 50’ye yakın mezarlık vardı (Konyalı, 1964, s. 1159-1162; Önder, 1971, s. 464-466)⁴. Bunlardan ikisi İç Kale’de gayrimüslimlere ait olup XII. yüzyılda Alaeddin Tepesi’nde oturan Müslümanlar, cenazelerini muhtemelen Konya’nın ilk çarşısı olan Eski Pazar ile Şekerfüruş mahallesi arasındaki mezarlığa (*KŞS*, no. 57, s. 10) defnediyorlardı. Dış sur yapıldıktan sonra Ertaş Kapısı dışındaki meydanın bitişiğinde, günümüzde Musalla olarak bilinen Meydan Mezarlığı kurulmuştur (Eflâkî, 1973, II, s. 215).

Mezarlıkların çoğu, 1221’den sonra İç Kale’nin dışında veya dış surun haricinde, tekke, zaviye, türbe ve mescitlerin çevrelerinde hazire

⁴ Uz-Doğan, *aynı eser*’de birçoğunu kadastro kayıtlarına göre tespit etmişlerdir.

olarak kurulmuş, sonra genişleyerek genel mezarlık hâline gelmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bunların büyük çoğunluğu müslim-gayrimüslim ayrımı yapmaksızın ortadan kaldırılmış⁵, yerleri ya meydan yapılmış ya da kamu binalarının inşasına tahsis edilmiştir. Bunlardan biri Yüksek Mezarlık'tır. Şehrin günümüzde en büyük pazar alanı olan Muhacir Pazarı, DSİ Bölge Müdürlüğü, Ticaret Meslek Lisesi, Meram Anadolu Lisesi, Meram Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi, eski Stadyum, Tarım İl Müdürlüğü, Öğretmen Evleri bu alanın dönüşümü ile oluşturulmuştur (Koçak, VI, 2014, s. 241-242).

Bir diğer önemli dönüşüm alanı Mevlâna Dergâhı haziresinin devamı durumundaki Üçler Mezarlığı civarındır. Türbe'nin haziresi ile Üçler Mezarlığı arasındaki dar yol, Âşık Şem'i'nin kabri yerinde bırakılarak diğer mezarlar kaldırılıp Mevlâna Caddesi'ni Ereğli Yolu'na bağlayan cadde açılır.

11. Yönetim Yapılarının Konya Şehir Merkezini Tayin Etmesi

Selçuklu sultanlarının oturdukları saray, Karamanoğulları tarafından da kullanılmıştır (Şikârî, 2005, s. 90). Konya Osmanlı sınırları içine alındıktan sonra vali olarak atanan şehzadeler de burada oturmuşlardır. XVI. yüzyıldan sonra kullanılmayacak kadar harap olunca terk edilmiş (Atçeken, 1994, s. 103-112), Karaman valileri Devle mahallesinde, bugünkü valilik binası civarında inşa edilen Bedelci Sarayı'nda ikamet etmeye başlamışlardır (KŞS, no.1, s. 111; no.3, s. 66). Bu sarayın XIX. yüzyılın ikinci yarısında Hükümet Konağı'na dönüşmesi ile Konya'nın merkezi Alaeddin Tepesi çevresinden doğuya doğru yani hükümet Konağı yönüne kaymıştır.

Hükümet Konağı'nın doğu ön kısmı, yakın zamana kadar resmî törenlerin yapıldığı şehir meydanı olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet başlarında ise batı kıyısında, Ulvi Sultan Mescit ve Türbesi gibi birçok Selçuklu eserinin yerleri de ilave edilerek Kayalıpark Meydanı açılmıştır. Bu meydana, Alaeddin Tepesi'nin doğu eteklerinde yeni açılan Mevlâna Caddesi'nin başlangıç kısmı ile 1926'da dikilen Anadolu'nun ilk Mustafa Kemal heykeli olan Anıt çevresi geniş bir cadde ile eklenmiştir. XX. yüzyıl

⁵ Uz-Doğan, yukarıda zikredilen eserde, 1926'da başlatılan kadastral çalışmalar sırasında tespit edilen mezarlıkların yerlerini göstermişlerdir.

ortalarında Mevlâna Türbesi'nin batısında, Süleymaniye/Selimiye Camii'nin kuzeyinde bulunan tarihî yapılar ortadan kaldırılmış (Küçükdağ, 2019a, s. 1- 53), Anıt'a kadar uzanan geniş cadde buraya bağlanmıştır. Böylece şehir modern bir görünüme kavuşmuştur.

12. Osmanlı Dönemi Çarşısı

Osmanlı döneminde XVI. yüzyıldan itibaren yapılan Kazasker Kadri Efendi Bedesteni başta olmak üzere inşa edilen çok sayıda han şehrin ticari hayatını canlandırıyor. Söylenen bölgede eskiden yapılan dinî yapılar ihtiyaca cevap verecek durumda olduğu için Osmanlı Devleti, Şerafeddin Camii dışında sur içinde mimari yönden kayda değer bir cami ve mescit inşa ettirmemiştir.

Osmanlı devrinde de çoğu dış sur hâricinde olan yeni iş yerleri yapılmıştır. Belgelerde sur dışında gösterilen Çelebi, Mazıcı, Dedemoğlu, Cebecioğlu, Nakibzade, Yeğenağa, Kiremitli, Valide, Şeyh Ahmet Efendi ve Hacı Fettah Çavuş gibi hanlar, ticaretin yoğunlaşmasını sağlayan mekânlar idi (Küçükdağ, 1989, s. 18-23). Bunların birçoğu, XIX. yüzyıldan sonra yeni caddeler açılırken yıktırılmış, geri kalanlar 1930'lu yıllarda ortadan kaldırılmıştır.

Konya Çarşısı, Osmanlı son devrinde Kapı Camii ile Aziziye'yi de içine alan bölgede gelişmişti. Günümüze gelen şeklini, bir yangın afetine uğraması üzerine alır. Şehir merkezini etkileyen 1867 yangınında, 872 dükkân yanar. Çarşı merkezindeki Kapı Camii ve Yüksek Cami'nin de yanarak tavanları çöker (Muşmal, II, 2014, s. 299). Bundan sonra Konya Çarşısı, şehrin fiziki yapısını etkileyecek şekilde yeniden planlanır. Bu arada ilk defa şehir kanalizasyon işi ele alınır. Çoğunluğu iki metre boyunda, bir metre eninde, bazen iki metre genişliğinde olan kanalizasyon, bu sırada yıkılan Konya Kalesi'nin taşlarından inşa edilir. Bu “*devrin en modern kanalizasyonu*”, çarşı merkezinden Asmalı Cami'nin 150-200 m gün doğusuna kadar üzeri taşlarla örtülerek geçirilir. Ardından iki yılda çarşının inşası gerçekleştirilir. Günümüze kadar küçük değişikliklerle gelen iş yerleri, her iş grubu kendi sokağında olmak üzere iki katlı, taş ve tuğladan inşa edilir. Sokak ve yollar geniş, dükkânlar şerit hâlinde bir hizada olacak şekilde yapıp esnafa teslim edilir. Böylece çarşı âdeti “*bir kışla nizam ve disiplini*” ile işlemektedir (Arabacı, 1998, s. 53-55). Çarşı

yeniden imar edilirken, Kapı Camii ve Yüksek Cami/Aziziye Camii de yeniden yapılır (Konyalı, 1964, s. 326).

13. Konutlar

Anadolu Selçuklularında konutların fiziki yapısı, kişilerin toplumdaki statüsüne göre değişirdi. Bununla birlikte evler, belirlenmiş imar kuralları çerçevesinde inşa edilirdi. Osmanlı döneminde bile meskenler en çok iki katlı olur, fazla yüksek inşa edilmesine komşu evlerini “*kör eder*” gerekçesiyle engel olunur, gerekirse padişaha kadar konu bir arzuhalle intikal ettirilirdi (KŞS, no. 57, s. 142). Bu tür yapılanma şeklinin Tanzimat’a kadar devam ettiği, bundan sonra Batılılaşma adına çok katlı evlerin inşa edildiği geçen yüzyıla kadar ayakta kalan konutlardan anlaşılmaktadır.

Dış sur, şehir dokusunu içine alacak, sulama kanallarıyla geniş alanlara yayılan bağlık ve bahçelik bölgeyi dışarıda bırakacak şekilde Konya’yı çeviriyordu. Dış surla İç Kale arasında kurulan mahallelerdeki konutlar, genelde birbirine bitişik nizamda, tahtani/tek veya fevkani/çift katlı, düz damlı (Dr. Nazmi, 2009, s. 19) olup hemen tamamı bahçeli idi. Bu ev tipinin XIX. yüzyıldan önce fazla değişikliğe uğramadığı *Konya Şer’iye Sicilleri* kayıtlarından anlaşılmaktadır. Bununla birlikte *Şer’iye Sicilleri*’nde bulunan gayrimenkul satışlarındaki bilgilere göre dış surun içindeki mütevazı evlerin hemen tamamının küçük de olsa ekilip dikilen bir bahçesi veya hayat adı verilen avlusu vardı. Bahçe ve hayatlarda birkaç ağaç elma, armut, kayısı, erik, meşe ve asma bulunur; bunlar, ya şehir suyu ile ya da hemen her evin bahçesinde açılan kuyudan çekilen su ile sulanırdı. Varlıklı bazı ailelerin içinde havuz bulunan değişik bitkilerin yetiştirildiği bahçeli büyük evleri vardı (KŞS, no. 49, s. 157). Bu geleneksel yapısı yakın zamana kadar devam ettirilen Konya evlerinin bahçelerinde, ev sahipleri şehrin en güzel gülünü, en güzel hüsnüyusufunu yetiştirirlerdi. Aslında gül, lale yetiştirme Konya’da çok eski bir gelenektir. Mevlâna Türbesi’nin bulunduğu yer I. Alaeddin Keykubat’ın gül bahçesi idi. Selçuklu devlet adamı Torumtay yaşadığı için ondan adını alan semt, Selçuklular devrinde lâl bahçeleri ile şöhret bulmuştu. “*Lâle Yeri*” diye de adlandırılan (Konyalı, 1964, s. 781) Lâlebahçe, her şeye rağmen günümüzde de yeşil dokusunu korumaya devam etmektedir (Işık, IV, 2012b, s. 40-42).

14. Cadde ve Sokaklar

Şehir içi yollar, İç Kale'deki ve bunun dışındaki yollar olarak incelenebilir. İç Kale'de Türk öncesi cadde ve sokaklar hakkında bilgi bulunmamaktadır. *Şer'iyeye Sicilleri*'ndeki gayrimenkul satışları sırasında sınır belirlenirken adı geçen tarîk-ı âmmlara bakılırsa caddeler, dört adet olduğu bilinen sur kapılarına açılacak şekilde kuzey-güney, doğu-batı yönünde uzanıyordu. Kuşkusuz bu caddelere açılan sokaklar da vardı.

Dış surun içindeki yolların Selçuklu döneminde belli bir plan dâhilinde, İç Kale surlarından başlayarak dış sur kapılarına doğru uzanacak şekilde, kale kapıları sayısınca düzenlendiği düşünülebilir.

Konya'nın XIII. yüzyılda caddeleri geniş ve kaldırımlı idi (Sipehsâlâr, 2019, s. 177). XIV. yüzyılda da durum farklı değildi. Bunun için İbn Battuta, Konya şehrindeki yolların geniş ve muntazam olduğunu yazmaktadır (İbn Battûta, 2004, s. 412). Osmanlı döneminde Selçuklulardaki yolla ilgili hassasiyetin en azından XVII. yüzyıldan sonra devam ettirilmediği, bu yüzden sokakların ve caddelerin kaldırımlı ancak düzgün olmadığını Batılı seyyahlar yazmaktadır (Yasa, 1996, s. 116).

15. Şehir Suyunun Temini

Anadolu Selçukluları döneminde batıdaki dağlardan çıkan kaynaklar toprak borularla getirilerek Konya'daki sokak çeşmelerinden akıtılmıştır. Alaeddin Tepesi'ndeki iskân sahasının su ihtiyacının Selçuklu döneminde nasıl karşılandığı bilinmemektedir. XVIII. yüzyılın başlarındaki bir *Şer'iyeye Sicil* kaydına bakılırsa, İç Kale mahallesindeki bazı evlerde su bulunuyordu (KŞS, no. 49, s. 54). Bu durum, az da olsa Alaeddin Tepesi'nde suyun mevcut olduğuna işaret etmektedir.

Anadolu Selçuklularında Konya'nın ihtiyacını geniş çapta karşılayan su, şu anda Altınapa Barajı'nın üzerinde kurulduğu Başara tarafından gelen ırmağın suyu olup Dere ve Meram'dan Havzan'daki üstü kubbeli havuzlara arklar içinden akıtılarak burada süzöldükten sonra toprak borular içinde Konevi Zaviyesi ile şimdiki Gedavet Parkı arasındaki Çeşme Kapısı'na getirilir, oradan içmek ve hamamlarda kullanmak üzere şehre verilirdi (KŞS, no. 1, s.111; no. 49, s. 256; Konyalı, 1964, s. 985; Önder, 1971, s. 257-259).

Meram'da bulunan hamamların atık suları modern anlayışa göre arıtılarak şehir ırmağına verilir. Bunlardan biri, Köyceğiz'de, günümüzde sadece mescidi ayakta olan, XV. yüzyıl ortalarında inşa edilen Şeyh Ebülvefa Tekkesi'ne ait Durud Hamamı idi. Bu hamamın atık suları, şehir içme suyuna karışmayacak şekilde “Çirk-âb Gölü” adı verilen çukurda toplanıyordu. Çirk-âb Gölü ile buradan çıkan suyun aktığı yere ağaçlar dikilmiş, atık suyun arıtılması sağlanmış (Küçükdağ, 2020, s. 131), böylece pis suyun Konya içme suyuna karışması önlenmiş olurdu.

Sulama suyu ise Meram'da taksim edilir, arklarla Konya'nın batı, güney ve doğusundaki tüm bağ ve bahçelere götürülürdü. Yüksek olduğu için suyun çıkmadığı yerlere ise dolapla su aktarılırdı. Bunlardan biri, Mevlâna Türbesi'nin doğusundaki arazi idi. Suyun aktarılması için burada yapılmış bir dolap vardı. Bunun için bölgeye “Mevlâna Türbesi Dolabı” adı verilmiştir. Şehrin kuzeyindeki bağ ve bahçeler, Sille'deki řu anda üzerinde barajın bulunduğu çaydan sulanırdı.

Osmanlılar da çevredeki bazı kaynak sularını şehre getirmiş; bununla bazı önemli sosyal yapıların içme suyu ihtiyacı karşılanmış. En mühimi Yavuz Sultan Selim'in Mevlevi Sinan Dede'nin isteğı üzerine 1515'te Mevlâna Dergâhı'na kadar getirdiğı Dutlu Pınarı suyudur (Küçükdağ, 2017, s. 36-37).

Nüfus arttıkça çekilen içme suyu sıkıntısını karşılamak için devlet XX. yüzyıl başlarında çevredeki bazı kaynakları Konya'ya getirmiştir. Ferit Paşa'nın Konya Valiliğı döneminde, 1902'de getirilen Çayırbağı suyu önemli bir şehircilik projesi idi. Bu su, Belçika'dan alınan demir borularla 20 km mesafeden getirilerek Alaeddin Tepesi'nde yapılan su deposuna akıtıldı. Buna 1933'te Mukbil, Beypınarı kaynakları da ilave edilerek (Dr. Nazmi, 2009, s. 24-25; Özerdem-Diken, 2011, s. 107) şehrin su problemi geniş çapta halledilmiş oldu.

Konya'nın gerek içme suyu ihtiyacının karşılanması gerekse tarım alanlarının sulanması amacıyla şehrin çevresinde Cumhuriyet döneminde bir dizi baraj yapımı gerçekleştirilmiştir. Ancak ilerleyen zaman diliminde baraj suları yetersiz kalmış, su ihtiyacı açılan kuyular ile sağlanmaya çalışılmıştır. 2015'te su akışı sağlanan Konya ovasının Göksu Nehri'nden getirtilecek su ile buluşturulmasına yönelik KOP kapsamında Mavi Tünel olarak adlandırılan projenin hayata geçirilmesi ile bu kuyuların birçoğı tekrar kapatılmıştır.

16. Demiryolunun Şehirleşmeye Etkisi

Demiryolunun gelmesiyle Konya'nın dışarıya açılan en önemli kapılarından birisi Tren Garı oldu. Şehir demir yoluyla 1896'da İstanbul'a bağlandı (Georgeon, 2006, s. 272, 306, 407). Demiryolunun şehirle irtibatını sağlayan Konya Garı ve yanında yapılan konaklama tesisleri, yeni bir mahallenin kurulmasını sağladı. Konevi'den Ateşbaz Veli'ye giden Meram Eski Yol çevresinde tek-tük bağ evleri varken, zamanla bahçeli evler, apartmanlar, fabrikalarla yoğun bir yapılaşma gerçekleşti. 2000'den sonra bunların yerini değişik siteler aldı (Karpuz, IV, 2012b, s. 212-214).

Tren yolunun şehre diğer getirisi, atlı tramvay oldu (BOA, ŞD, 01222.00067.002; Arabacı, 1999, s. 18). 1917'de hem yolcu hem ticari mal nakledecek iki hat kuruldu. Atlı tramvay elektrikli hâle getirilmesi gerekirken 1924'te kaldırıldı. Bir ileri adımla, aydınlatma ve tramvayın kullanılmasında elektrik enerjisinin devreye girmesi projelendirildi (BCA, 138.7.1). Belediye önce İstasyon-Konak arasında otobüs seferleri koydu. Ancak otobüs şirketi "*para kazanamayınca*" işi sürdüremedi (Arabacı, 1999, s. 19). Bu yüzden şehir içi ulaşım problemi çözülemedi. Elektrikli tramvay da ancak 1990'larda Alaeddin Tepesi-Selçuk Üniversitesi arasında çalışmaya başladı.

Tramvaydan ayrı olarak şehrin batı yönünde bir Sille dekovil hattı kurma çalışması başlatıldı. Dekovil hattı, Konya şehir merkezine hem Sille taşı nakledecek hem de askerî amaçla kullanılacaktı. Milli Savunma Bakanlığı ile Konya Belediyesi arasında 10 Temmuz 1924'te yapılan anlaşmayla belediye, hattın on kilometrelik kısmını 1926'da tamamladı (Doğan, I, s. 174-175). Fakat hattın tamamı faaliyete geçirilemeyince Milli Savunma Bakanlığı, Konya'dan 1929'da dekovil hattını sökerek götürdü (BCA, 30-18-1-2 / 109-68-10). Böylece Sille dekovil hattı projesi ortadan kaldırılmış oldu.

Raylı ulaşım ve taşımacılık düşüncesine 1930'lu yıllarda Konya-Ankara (Koner, 1945, s.1), Konya-Aksaray, Konya-Antalya demiryolu tasarıları eklendi. Bunlardan Konya-Ankara, Konya-İstanbul Yüksek Hızlı Tren hattı olarak 80 yıl sonra 2011'de hayata geçirilmiş oldu.

Şehrin tren yolundan sonra en önemli dışa açılan penceresi, havalimanıdır. Hava trafiğine ilk açılış askerî amaçlıdır. 1919'da Konya'da, "*Tayyare Bölükleri*" vardı (ATASE, 5.2.1335, A. 1/1, D. 143,

F. 23 (29-22). İstasyon civarında bir de Tayyare Mektebi açıldı. İtalyanlardan alınan 20 harp uçağı için 1919'dan itibaren İstasyon civarında bir havaalanı kuruldu. Bu havaalanı, halk arasında "Tayyare Meydanı" denilen Ağır Bakım'ın⁶ olduğu yerdı. Buraya pervaneli tayyarelerin inip kalktığı bilinmektedir. Burası, daha sonra Ankara yolu kıyısındaki 1947'de Askeri Havaalanı yapıncaya kadar kullanılmış, 1940'lı yıllar, Nuri Demirağ'ın geliştirdiğı altı kişilik ilk yolcu uçakları ile diğeri modelleri, diğeri yerlere olduğu gibi Konya'ya da defalarca filo hâlinde uçuşlar yapmıştı. 1948'de Konya Tayyare İstasyonu'nun faaliyete geçmesiyle altı, sonra 21 kişi kapasitesi olan küçük yolcu uçakları ile Pazar günü hariç haftanın üç günü geliş, üç günü de gidiş olmak üzere Ankara, İstanbul, Afyon, Antalya, Adana arasında seferler düzenlenirdi (Kuş, 2013, s. 355; konya.dhmi.gov.tr, e.t. 25.07.2020). 2000 yılında askerî havaalanının hemen kuzeyinde sivil havalimanı yapılmıştır. Havalimanı, sanayiler, fabrikalar, Bilim Merkezi gibi birçok tesisin Ankara Yolu çevresinde yer alması, günümüzde Konya'yı kuzey, kuzeybatı ve doğu yönünde bir hayli genişletmiş bulunmaktadır.

Cumhuriyet başlarında Konya şehrinin en önemli sorunlarından birisi sokak ve evlerin aydınlatılması işidir. Konya'da elektrik şirketi, ilk 1908'de kurulur. Elektrik fabrikası da Alaeddin Tepesi eteklerinde Orduevi bahçesi ile Şehitler Anıtı arasında açılır (Arabacı, 1991, s. 52). Büyük çaplı olarak 1929'da Dereköy Hidro-Elektrik Santrali faaliyete geçirilir (Ulutürk, III, 2012, s. 56). Şehirde elektrik sadece aydınlatmak için kullanılır. Elektrik kullanımı sonra yaygınlaşır (Arabacı, 1999, s. 29-30).

17. Şehirde Planlı Dönem ve Değişim

Cumhuriyetin ilanı ve yeni kurulan rejim ile gerçekleştirilen inkılaplar, diğeri kentlerde olduğu gibi Konya'nın mekânsal gelişimini etkileyecekti. 1930'da Umum Hıfzıssıhha Kanunu ve 1933'te Yapı ve Yollar Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle belediyelere imar planlarını hazırlama yetkisi verilmişti. Bu kapsamda Konya'nın ilk imar planı 1946'da hazırlanmıştır. Bu plandan daha önce şehrin odak noktalarını

⁶ Ağır Bakım: Meram Yeniyol ile Meram Eski yol arasında bulunan Havzan'daki "56. Ağır Bakım Merkez Komutanlığı" arazisidir. Bu arazi, 650 bin metrekarelik bir alanı kapsamaktadır.

oluşturan İstasyon bölgesi, Anıt Meydanı ve Alaeddin Tepesi için eskiz düzeyinde bazı çalışmalar yapılmış ancak uygulama imkânı bulamamıştır (Şahabettin, 1933a, s.363-364; 1933b, s.46-47; 1934a, s.121-122; 1934b, s.145-146).

Şehrin ilk imar planının hazırlanmasından önce 1941 tarihli şehir haritası ve su projeleri, kentin fiziksel gelişimini okumak için önemli ipuçları sunmaktadır (Komisyon, I, 1949). Söz konusu haritalarda konut yerleşme alanlarının şehrin çekirdeği olan Alaeddin Tepesi çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ticaret bölgeleri ise Mevlâna Türbesi batısında ve Hükümet Konağı güneyinde yer alan tarihî kent merkezinde yoğunlaşmıştır. Konut alanları ise tarihî kent merkezi çevresinde odaklanmıştır. Bununla birlikte merkezden dışarı doğru gidildikçe, merkeze yönelmiş ışımsal akslar boyunca bir gelişme deseni gösteren konut bölgelerinin varlığı da göze çarpmaktadır. 1922’de oluşturulmuş genel şehir haritası ve 1941 yılına ait şehir haritası karşılaştırıldığında, imar planı dönemi öncesinde kentsel yerleşme bölgelerinin özellikle şehrin doğu, güney ve güneydoğu bölgelerine doğru gelişme eğilimi gösterdiği tespit edilmektedir. Bu eğilimin verimli ve sulanabilir tarım arazilerinin şehrin özellikle güney, güneydoğu bölgelerinde yer alması, çoğunlukla kerpiç olan bu yarı kırsal karakterli konut yapılarının bu yönde gelişmesini sağlamıştır.

Konya’nın fiziki gelişimi 1940’lı yılların ortalarından itibaren şehir planları ile yönlendirilmeye çalışılmıştır. Asım Kömürcüođlu’nun 1946’da hazırladığı Konya şehir planında, gelişme yönü olarak İstasyon’un bulunduğu batı tarafı seçilmiştir. Kentsel gelişme alanında konut ve demiryolu ile bütünleşik sanayi bölgesinin varlığı dikkat çekicidir. Şehrin en önemli rekreasyon alanı Alaeddin Tepesi ve tarihî Dede Bahçesi’dir. Bununla birlikte batı kesiminde Fuar alanı önerisi yer almaktadır. Planda biri stadyum olmak üzere üç adet spor alanı önerilmiştir. Ticaret ve yönetim bölgelerinin ise Alaeddin Tepesi-Mevlâna Müzesi aksında sürdürüleceği öngörülmektedir.

Kömürcüođlu planının Cumhuriyetin yeni kurucularının benimsediği köktenci modernite anlayışını yansıttığı söylenebilir. Bu yaklaşım kentsel mekâna bulvarlar, kent meydanları, büyük parklar, stadyum, resmî geçit alanları olarak kendini göstermekteydi. Nitekim geçit ve tören alanı, Alaeddin Tepesi’nin doğu yönündeki meydan seçilmekte ve bu alana bir Cumhuriyet abidesinin yapılması öngörülmekteydi. Diğer

tarafından Alman şehirci H. Jansen'in Ankara Planı ile başlayan bahçeşehir modeli, Konya şehir planını da etkilemiştir. Kentin modern yerleşim alanı olarak tanımlanan İstasyon bölgesinde, Numune mahallesi ismiyle bahçeli evlerden oluşan yeni bir şehir dokusu oluşturulmuştur.

O dönem için şehrin en büyük sanayi kuruluşu olan Şeker Fabrikası ile Karacığın Kiremit ve Tuğla Fabrikası gibi sanayi ve üretim alanlarının 1954-1955'te kentin batısında, demiryolu civarında yer seçmiştir. 1958'de Konya Yem Fabrikası ve 1963'te kurulan Konya Çimento Fabrikası kentin kuzeyinde İstanbul ve Ankara karayolları arasına eklenmiştir. Modern bir toplum yaratma arzusu ile başlayan şehirleşme hareketi, yerini sanayileşme sürecine koşut artan kent nüfusunun barınma problemini çözmeye doğru evrilmiştir. 1954 ve 1957 yıllarında Leyla ve Ferzan Baydar tarafından yapılan bu planlarda (Yenice, 2012, s.345) yeni ilave konut bölgelerinin planlanması ve stadyum alanı dışında spor alanı olarak planlı bölgelerin konut alanına dönüştürülmesi, barınma probleminin başlıca konu olduğuna işaret eder. Bununla birlikte tarihî çarşının güney bölgesine şehirlerarası otobüs terminalinin (Eski Garaj) yapılması, Alaeddin Tepesi-Mevlâna Müzesi arasında doğu-batı aksında gelişen ticaret dokusunun güneye doğru yönelimine neden olacaktı. 1960'lı yıllarda şehrin merkezî bölgelerindeki evler yenilenecek ve apartman hâline getirilmiştir. Diğer taraftan kentin doğusunda bulunan konut sahipleri, konutlarını kente göçle gelen kırsal karakterli nüfusa satıp, şehrin batısındaki Meram bölgesine ve şehir merkezine yakın bölgelere yerleşme eğilimi göstermiştir (Göçer, 1965, s.20-23). Bu gelişmeler, şehrin doğu ve güneydoğu yönlerinde kırsal karaktere sahip yeni konut gruplarının eklenmesine yol açmıştır. Şehrin batı bölgesi ise, özellikle kent merkezine yakın bölgeler ve Meram yolu üzerinde, memur kooperatifleri aracılığı ve varlıklı nüfusun inşa ettiği konutlar ile modern kentsel bölgelere dönüşecekti. Bu dönemde şehrin kuzeyinde sanayi alanlarının gelişmesine rağmen, konut gelişmesine rastlanmamaktadır. Demiryolunun batısında Şeker Fabrikası'nın kuzeyinde günümüzde Şeker mahallesi olarak bilinen bölge ve civarında yeni mahalle oluşumları da meydana gelmekteydi.

Türkiye'de 1960'lı yıllarda sanayileşme ve nüfus artışına bağlı olarak büyük şehirlerde yasa dışı konut bölgeleri yaygınlaşmış; planlı gelişmeyi sağlamak üzere İller Bankası, şehir planlarının hazırlanmasına dönük proje yarışmaları düzenlemiştir. Konya'nın fiziki gelişimini

etkileyecek olan yeni şehir planı da böyle bir yarışma ile elde edildi. 1965 yılında Yavuz Taşçı ve Haluk Berksan ikilisince hazırlanan şehir planının temelde üç hedefi vardı. Bunlar; şehrin güney çeperlerindeki kırsal nitelikli tarımsal alanlar üzerinde oluşan kentsel baskıların azaltılması, şehrin çeper bölgelerindeki sosyal-teknik altyapı donatı eksikliğinin giderilerek kaçak yapılaşmanın önlenmesi ve şehrin yeşil alan gereksiniminin karşılanmasıdır. Şehrin güneyindeki tarım toprakları ve doğusunda Aslım olarak adlandırılan bataklık bölge, kenti batı ve kuzey yönlerinde geliştirilmesini zorunlu kılmıştır (Komisyon, 1965; Taşçı-Berksan, 1968).

Hazırlanan 1965 planı, önündeki yirmi yıllık uygulama dönemini, sanayi sektörüne geçiş-başlangıç olarak tanımlamakta ve organize-organize olmayan sanayi bölgeleri oluşumunu desteklemektedir (Taşçı-Berksan, 1966). Bu karar, 1963 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan birinci beş yıllık kalkınma planındaki sanayiye dayalı büyüme modelinin benimsenmiş olduğunun göstergesidir. Konya'da 1965'te belediye öncülüğünde başlayan birinci organize sanayi bölgesi yatırımı, 1976'da ikinci organize sanayi bölgesi ile devam edecekti (Özdemir, 1990). Şehrin kuzey bölgesinde Ankara-İstanbul yolunun kesiştiği bir bölgede tasarlanan bu yeni üretim alanlarının yer seçiminde şehirlerarası karayolu-demiryolu varlığı etkili olmuş ve bu bölge, şehrin fiziki yapısını etkileyen önemli bir parçası hâline gelmiştir. 1965 imar planının getirdiği, şehrin fiziki karakterini şekillendirecek bir diğer büyük değişiklik, geleneksel şehir merkezine alternatif yeni bir merkez oluşturma kararıdır. Bu karar, tarihî doku üzerindeki baskıyı azaltmada önemli bir rol oynayacaktır. Bu kapsamda geleneksel şehir merkezinin kuzey batısında kültür, ticaret ve yönetim birimlerinden meydana gelen ve günümüzde Büyükşehir Belediyesi ve yakın çevresini tanımlayan bu alanda, yeni bir şehir merkezi planlanmıştır. Yeni kent merkezini, tarihî kent merkezi, Alaeddin Tepesi ve eski Fuar alanını da içine alan bir yeşil koridor-yaya aksı bütünleştirmeye dönük plan yapısı dikkat çekicidir.

Konya, 1965 nazım imar planının yürürlüğe girmesinden sonra şehrin mekânsal gelişimi küçük parçalar biçiminde üretilen ilave imar planları ile yönlendirilmiştir. Bu planlar, temelde yasa dışı konut bölgeleriyle mücadele etmek üzere bir araç olarak geliştirilen gecekondu önleme bölgeleri ve yeni sanayi alanlarının planlanması (Taşçı-Berksan, 1978) üzerine odaklanmıştı. İlk olarak günümüzde Aydınlıköyler mahallesi olarak bilinen 1 Numaralı Gecekondu Önleme Bölgesi'ne ilişkin

düzenlemeler ile süreç tamamlanmıştır. Bir diğ er uygulama alanı, günümüz Nalçacı caddesi olarak bilinen 2 Numaralı Gecekond u Ö nleme Bölgesi'dir. 1970'te plan yapım kararı alınmış ve kooperatif girişimciliğ i ile konut üretim süreci başlatılmıştır. Bir diğ er gecekondu ö nleme bölgesi ise, Cumhuriyet ve Binkonut mahalleleri olarak bilinen kentin kuzey gelişme koridoru üzerindeki 4 Numaralı Gecekond u Ö nleme Bölgesi'ni kapsamakta olup bunun için 1980'de ilave imar planı ü retilmiştir (Yenice, 2012, s. 347).

Konya'nın 1970'li yılların sonlarına doğru mekânsal gelişimini derinden etkileyecek bir diğ er değ iş iklik, Selçuk Üniversitesi için 1979'da İstanbul yolu üzerinde, şehir merkezine 20 km uzaklıktaki yerin seçilmiş olmasıdır. Bu kararla kent, iki parçalı bir büyüme deseni gösterecek ve ancak 20 yıl sonra anakent ile üniversite bütünleşebilecekti.

Planlı gelişme geleneğ inin yeni bir parçası olarak 1983'te Konya Çevre Düzeni Planı'nı Yavuz Taşçı hazırlamıştır. Bu plan, şehrin artan konut talebini karşılama isteğ i, üniversite alanı ve organize sanayi bölgelerinin kent çeperi dışında yer seçimi ile yeni çekim merkezleri ortaya çıkarması, kaçak yapılaşma baskılarını artırması ve olası plansız gelişmelerin kontrol altına alınması amacıyla yapılmıştır (Yenice, 2005). Yeni tanımlanan şehir yapısı artık bir sanayi kenti modelini yansıtmaktadır. Şehri kuzey yönünde geliştirme isteğ i, yeni sanayi alanları ve yeni konut bölgeleri ile kendini göstermektedir. Bu planın, şehrin kuzeyinde yeni bir kent merkezi inşa etme kararı, şehrin yakın gelecekte çok merkezli bir yapıya ulaşacağına işaret etmekteydi. Kent içinde kalan şehirlerarası otobüs terminalininin kuzey gelişme alanına taşınması, büyük alışveriş merkezleri ve yönetim binalarının bu bölgede inşası, bu sürecin büyük ölçüde hayata geçirildiğ ine işaret eder. Nitekim aynı bölgede 2014'te inşası tamamlanan yeni Stadyum, bu alanın cazibesini daha da artıracaktı.

TÜMOSAN, 1985'te şehrin kuzeyinde, Aksaray ve Ankara yolları arasında yer seçmiştir (160 ha). 1990'lı yılların ortalarında ise özel sektör girişimcilerinin bir araya gelerek oluşturdukları BÜSAN özel organize sanayi alanı, Konya'nın sanayi kentine dönüşümünü hızlandıran önemli yatırımlardan biri olmuştur.

Konya'nın 1990-1998 döneminde kaçak yapılaşma bölgeleri için hazırlanan ıslah imar planları dikkat çekicidir. 1960 planından itibaren şehri kuzeye doğru geliştirme ilkesi ve güney kesimlerinde verimli tarım

topraklarının parçalanma riskini azaltması için geliştirilen yapılaşma şartları, yarı kırsal karaktere sahip bu alanların ihtiyacına karşılık verememiştir. Bu durum bu bölgelerde kaçak yapılaşma eğilimini artırmıştı. 1984'ten itibaren birçok kez gündeme gelen İmar Affi Kanunu'nun da etkisi ile özellikle şehrin güney çeperlerinde ortaya çıkan kaçak yapılaşmaların önlenmesi ve denetim altına alınması amaçlanmaktaydı. Temel hedef, hisseli ifraz yoluyla oluşmuş arsa-arazi sorunlarının çözülmesi ve kaçak yapılaşma baskısı altındaki bölgelerin sosyal-teknik altyapı gereksiniminin karşılanmasıydı. Bu planlar arasında; Meram ilçesinde yedi ıslah İmar Planı (1990-1998); Selçuklu ilçesinde Sekiz Mahalle Revizyon İmar Planı (1998) ile Karatay ilçesinde Saraçoğlu ve Karaaslan Islah İmar Planları sayılabilir (Yenice, 2012, s.348).

Diğer taraftan 1984'te çıkarılan Büyükşehir Belediye Kanunu kapsamında, Konya 1989'da Büyükşehir statüsüne ulaşmıştı. Büyükşehir olması ile birlikte yerel yönetimin yetki, sınır ve sorumlulukları değişmişti. Bunun yanı sıra mevcut organize sanayi bölgelerinin arsa arzını karşılayamaması, kentin kuzey koridorunda mevzi planlar ile yapılan müdahalelerin nazım plan kurgusunu değiştirmesi, yeni bir bütüncül plan gerektirmekteydi. Diğer taraftan şehrin ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet edebilirliğinin artırılması ve turizm olanaklarından faydalanması için uluslararası sivil bir havaalanı, şehirlerarası demiryolu, nitelikli otel ve kongre alanlarına ihtiyaç duyulmaktaydı (Taşçı, 1998, s. 1999). Bu gereksinimler çerçevesinde 1999'da Kon-Plan 2020 ismiyle yeni bir şehir planı hazırlanarak 2000'li yıllarda Konya'nın mekânsal gelişimi yönlendirilmeye çalışılacaktı.

Hazırlanan 1999 planı, yerleşme çeperlerindeki köy ve kasabaların kente eklenmesini öngörmektedir. Bu kapsamda kentin gelişme yönleri için üç alt bölge belirlenmiştir. Birincisi Selçuk Üniversitesi ve yakın çevresini içeren İstanbul karayolu üzerindeki kuzey-kuzeybatı koridorudur. Günümüzde Bosna Hersek mahallesi olarak bilinen bu bölgede büyük ölçüde yapılaşma ve plan hedeflerine ulaşıldığı görülmektedir. Bir diğer gelişme aksı, Konya-Ereğli ve Konya-Karaman karayolları boyunca öngörülen güney koridorudur. Bu alanlarda yapılaşma izleri sürmektedir. 2000'li yıllardan itibaren yeni Adliye Binası ve KTO Karatay Üniversitesinin kentin güneydoğu bölgesinde yer seçmesi, diğer taraftan Konya Şehir Hastanesinin de bu bölgeye yakın konumu, güney koridorundaki yeni yapılaşma taleplerini artırmıştır. Şehrin gelişimindeki

üçüncü gelişme bölgesi, planda teknopol bölgesi olarak tanımlanan Ankara ve Aksaray karayolları üzerinde geliştirilen kuzeydoğu koridorudur. Bu alanın ileri teknoloji üretim alanı olması ve konut alanları ile bütünleştirilmesi hedeflenmektedir. Günümüzde işaret edilen yer üzerinde henüz bir yapılaşma bulunmamaktadır.

Konya şehri bütününe dönük 1999 ana plan sürecinin tamamlanmasının ardından, şehrin mekânsal gelişiminde kentsel dönüşüm ve yenileme projelerinin giderek artan etkinliği dikkat çekmektedir. 1999 Marmara depremi sonrasında ülke gündeminde riskli konut bölgelerinin yeniden geliştirilmesine öncelikli konu başlığı olmuştur. Ancak başlangıçta kentsel dönüşüm ve yenileme uygulamaları, genelde şehir içerisinde işlevini yitirmiş alanların konut ve ticaret odaklı yeniden geliştirilmesi üzerine odaklanmaktaydı. 2000 yılında şehirlerarası otobüs terminalinin kentin kuzey gelişme koridoru bölgesine taşınmasıyla eski Otogar bölgesinin, günümüzde Kule Site olarak bilinen alışveriş merkezi, büro hizmetleri ve konut kullanımlarına dönüştürülmesi; diğer taraftan Meram Belediyesi mülkiyetine devredilen Et-Balık Kurumu alanının, konut ve ticaret kullanımlarına dönüştürülmesini öngören proje çalışmaları bu kapsamda değerlendirilebilir (Yenice, 2012, s. 349). Kentsel dönüşüm uygulamalarının bir diğer konusu ise nitelsiz konut bölgelerinin, açık ve yeşil alanları içeren, çağın gerekli sosyal donatı ve konfor şartlarına sahip nitelikli konut üretimi için yıkılarak yeniden yapılmasıdır. Bu kapsamda belediyeler ve TOKİ arasında yapılan ortaklıklar ile şehrin birçok mahallesi yeniden geliştirilmiştir. Meram Belediyesinin Çaybaşı Kentsel Dönüşüm Projesi, Akçeşme Tarihi Konya Sokağı Projesi, şehir merkezindeki Şükran Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi, TOKİ ve Meram Belediyesi iş birliği ile yürütülmekte olan Yenice-Hacı İsa Efendi mahalleleri kentsel dönüşüm projesi, Karatay Belediyesinin TOKİ ile iş birliği ve belediye öncülüğünde kurulan kooperatifler aracılığı ile yürüttüğü Kayacık-Araplar mahallesi ve Büyüksinan mahallesi kentsel dönüşüm projeleri bu çerçevede değerlendirilebilir. Diğer taraftan 2004'ten itibaren TOKİ tarafından şehrin yeni gelişme bölgeleri olan Selçuklu ilçe sınırları içerisinde Yazır mahallesinde Maliye Toplu Konut Projesi, Selçuk Üniversitesinin güneyinde Üniversite Toplu Konut Alanı ve Hastaneler bölgesi olarak da bilinen Beyhekim bölgesinde Beyhekim Toplu Konut Projesi; Meram ilçe sınırları içerisinde ve kentin güneybatı yönünde bulunan Gödene Toplu Konut Projesi ile şehrin konut taleplerinin

önemli bir kısmına cevap verilmiştir. TOKİ'nin öncülüğünde başlayan bu yatırımlar, zikredilen bölgeleri kentin gelişiminde yeni çekim merkezlerine dönüştürmüştür. En son 2019 yılında Karatay ilçe sınırlarında yer alan ve Mevlana Türbesi'nin doğusunda bulunan yaklaşık 7 ha bölge, kentsel yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Bölgenin, tarihî şehir dokusuna uygun ticaret, konaklama kültür ve sanat merkezi kullanımları ile kentin turizm olanaklarının artırılmasına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Dikkat çeken bir diğer gelişme, büyüklükleri yaklaşık 10 ile 30 ha arasında değişen kentsel yeşil alanların şehir hayatına kazandırılması olmuştur. Karatay ilçe sınırlarında Şehir Parkı, Olimpiyat Parkı, Adliye Parkı; Meram ilçe sınırlarında Karaaslan Parkı, Selçuklu ilçe sınırlarında Ecdad Bahçesi, Kelebekler Vadisi Çiçek Bahçesi, Huzur Bahçeleri ve Ankara Yolu üzerinde bulunan Türk Yıldızları Parkı, bu dönemde yapılan büyük kentsel yeşil alan düzenlemeleri içerisinde sayılabilir.

Konya-Karaman Planlama Bölgesini kapsayan 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı onayı ile 2013'te yürürlüğe girmiştir. Bu plan doğrultusunda 2016'da 1/25000 ölçekli Konya nazım imar planı yapılmıştır. Planda daha önceki planlarda yer alan genel arazi kullanım kararları büyük ölçüde devam ettirilmektedir. Konut gelişme alanlarının önemli bir kısmı, kentin batı ve kuzey yönlerinde kenti çevreleyen öneri çevre yolu ile mevcut kentsel alan arasında çözülmektedir. Bununla birlikte şehrin güney yönlerinde de konut gelişim deseni gözlemlenmektedir. Üretim alanları şehrin kuzeydoğu ve doğu yönlerinde Ankara, Aksaray ve Adana karayolları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Karaman yolu koridorunda ise organize tarım ve hayvancılık alanı dikkat çekmektedir.

İçinde bulunduğumuz dönemde büyük kamu yatırımları, Konya kentinin gelişimi ve fiziki çehresinin değişiminde önemli rol oynamaktadır. Konya kent merkezinde kalan eski Stadyum alanının Millet Bahçesi yapılmasına dönük çalışmalar, şehrin güneydoğu kesiminde inşası tamamlanan Şehir Hastanesi, yeni kurulan devlet ve vakıf üniversiteleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Nitekim şehrin kuzey, güneydoğu ve güneybatı yönlerinde sürdürülen bu yatırımlar, bulunduğu alanlarda şehir için yeni gelişme ve çekim odakları meydana getirmektedir. Bu yeni odaklar kent makroformunda üç kutuplu bir kentsel gelişme deseni ortaya çıkarmaktadır. TOKİ ile birlikte yürütülen projeler, kentin kuzey,

kuzeydoğu ve güney çeper bölgelerini, alt ve orta gelir grubu için yeni konut gelişme alanlarına dönüştürmüştür.

Son beş yıl içerisinde ise “*Yeni Türkiye Vizyonu*” ve bunun kentsel alanlardaki etkisi olarak büyük kamu yatırımları, şehirlerin fiziki yapısının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Şehir Hastaneleri ve Millet Bahçeleri adıyla tanımlanan büyük kentsel yeşil alanlar, stadyumlar ve sosyal-kültürel tesisler bu kapsamda değerlendirilebilir. Erken Cumhuriyet döneminde başlayan ve hızlı kentleşme sürecinde sekteye uğrayan şehirlerin güzelleştirilmesi ve çağdaş kent görünümü kazandırma arzusu, günümüz yönetiminin kentsel politikaları ile büyük ölçüde benzerlikler göstermektedir. Hükümet ve belediyeler tarafından kentsel alanlarda yürütülen kamu odaklı yatırımlar ve büyük ölçekli projelerin, cumhuriyetin yarım kalan şehirleri modern görünüme ulaştırma hedefini tamamlamaya dönük müdahaleler olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Gelecekle İlgili Teklifler

Konya 1970’den bu yana yirmi kat büyüyerek normalin üstünde bir gelişme göstermiştir. 70 bin nüfustan 1.5 milyona yaklaşmıştır. Tarihi Konya, artık şehir deryasının içinde bir küçük semt durumundadır. Selçuklu döneminin havası latif, sulak ve yeşil Konya şehri, beton binaların hücumuna uğramıştır. Cazibe merkezi olarak gelişmesi, takdir edilecek bir hâl olsa da böylesine katlanarak büyümesi çok yönlü sorunların kaynağı olmaktadır. En başta temiz hava alma, kolay ulaşım, şehri şehir yapan insan ilişkileri yönünden geleceği güzelleştirmek adına tedbirlerin geliştirilmesi; geniş bir alana yayılan şehrin, farklı yükseliş, hayatı kolaylaştırıp güzelleştirme yollarını denemesi gerekmektedir.

Bunun için doğal yapıyı gözönünde bulundurarak, kapatılan “*Aslım Çöplüğü*”nü de kapsayacak şekilde “*Aslım Gölü*”nün yeniden diriltilmesi gerekmektedir. Aslım Gölü, ortasında oluşturulacak cazip sosyal tesisleriyle, Alaeddin Tepesi büyüklüğünde bir ada ile canlandırılabilir. Doğal hava akımının yerel meltemlerle gelişmesi için Meram Aydın Çavuş tepelerinin ağaçlandırıldığı gibi kenti çevreleyen çıplak diğer dağlar da süratle ağaçlandırılmalıdır. Takkeli Dağ’ın ağaçlandırılması ve Rahmet Ormanları, ağaçlı adalar olarak olumlu gelişmelerdir. Arada boşluk bırakılmadan Bozdağlar dâhil olmak üzere ağaçlandırılarak yeşil bir kuşak oluşturulmalıdır. Böylece doğal hava

sirkülasyonu ile “*Gedaver*”ler çoğalacaktır. Hızlı, yığın hâlinde büyüyen şehrin, irtifası düşük geniş alanları günümüzde boğulmak üzeredir. Şehir Hastanesi ve çevresinin, özellikle Karatay bölgesinin göl ve ağaçlandırma çalışması, oksijen soluma aracı olacaktır.

Şehir içi ulaşımda metronun hızlandırılması gerekmektedir. Yalnız büyüme oranı ile kıyaslandığında bu yeterli gelmeyecektir. Alaeddin Tepesi merkez olmak üzere şehrin doğu-batı, güney-kuzey ulaşımının, köstebek yollarla yeraltına alınma zamanı geçmiş bulunmaktadır. Motorlu taşıt ulaşımında toprak üstü yollar yerine, trafiği rahatlatıp hızlandıracak tünel yolların yeraltını ağ gibi örmesi şehri rahatlatacaktır. Tünel yollarla birlikte Alaeddin Tepesi'nin en az 25 m altında, şehrin en büyük sığmağı, aynı zamanda alışveriş merkezi yapılabilir. Tarihi höyüğün 20 m altı doğal toprak yapısı olacağından büyüyen şehrin alternatif mekânlarından birisi bu merkezde gerçekleştirilebilir. Ayrıca, Alaeddin Tepesi'nden Köyceğiz'e, Meram'a havadan seyirlik yolcu hatları kurmak çok zor bir şey değildir. Mevcut yol hatlarının hava sahasının çoğunlukla kullanılabilceği teleferik-telesiyej türü hatlar, yeni dolmuş seferleri durumunda olacak, şehrin havasına olumlu katkıda bulunacaktır.

Havayı kirleten taşıtlar yerine, alternatif ulaşım araçlarının ikamesine, başlatılan bisiklet yollarının daha da geliştirilmesiyle devam edilmelidir. Artırılan bisiklet kullanımı aynı oranda motorlu, gürültülü, kirletici taşıtların kullanımının azaltılmasını sağlayacaktır.

Mesken yeri üretiminde çok katlı bina yerine şehrin batısındaki dağlık kesimlerde yaz-kış kullanılacak bahçeli evlerin geliştirilmesi ihtiyaç hâline gelmiştir. Doğa ile içiçe ve huzur dolu bir bahçeli evde yaşama sevinci, alternatif olarak insanımıza sunulmalı, hatta buna özendirilmelidir. Üstüste nüfusun yaşadığı zeminlerin, salgın hastalıklar dönemlerinde getirdiği riske karşı da bu, sağlıklı bir şehirleşme tedbiri olacaktır.

Küçükdağ, Y., Arabacı, C. ve Yenice, M. S. (2020, Ekim). Tarihi süreç içinde Konya şehrinin fiziki gelişimi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 1-38.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Konya Şer'iyeh Sicili, (Kısaltma: KŞS), no. 1; 3; 11; 14; 16; 39; 42; 45; 49; 50; 52; 53; 56; 57.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), ŞD, 01222.000.67.002.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 138.7.1; 30-18-1-2/109-68-10.

ATASE, 5.2.1335, A. 1/1, D. 143, F. 23 (29-22) 5 Şubat 1919 tarihli Mersinli Cemal Paşa'nın telgrafı.

Diğer Kaynaklar

Ahmet Eflâkî. (1973). *Âriflerin menkıbeleri-I (Menakib al-Ârifin)* (Çev. T. Yazıcı). İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Aksarayî. (1943). *Selçukî devletleri tarihi* (Çev. M. N. Gençosman). Ankara: Recep Ulusođlu Basımevi.

Altay, F. (1970). *10 yıl savaş 1912-1922 ve sonrası (görüp geçirdiklerim)*. İstanbul: İnsel Yayınları.

Anonim. (1952). *Târih-i Âl-i Selçuk der-Anadolu/Anadolu Selçukluları Devleti tarihi-III* (Çev. F. N. Uzluğ). Ankara: Örnek Matbaası.

Arabacı, C. (1991). *Millî Mücadele dönemi Konya öğretmenleri*. Konya: Damla Matbaacılık.

Arabacı, C. (1998). *1900-1924 Osmanlı döneminde Konya medreseleri*. Konya: Konya Ticaret Odası.

Arabacı, C. (1999). *Geçmişten günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*. Konya: Konya Ticaret Odası.

Arabacı, C. (2016). *Kısa Konya tarihi*. Konya: Makine Mühendisleri Odası.

Atçeken, Z. (1994). Sultan Alaeddin sarayı ve Konya köşkü hakkında. *Vakıflar Dergisi*, (23), 103-113.

Aydınöz, A. A. Aydın Çavuş (Aydın Aydınöz). *Konya Ansiklopedisi, I*, 364-365. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Küçükdağ, Y., Arabacı, C. ve Yenice, M. S. (2020, Ekim). Tarihi süreç içinde Konya şehrinin fiziki gelişimi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 1-38.

- Baykara, T. (1998). *Türkiye Selçukluları devrinde Konya*. Konya: Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü.
- Baykara, T. (2002). Konya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 26, 182-187. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Doğan, M. S. Alavardı-Sille dekovil hattı. *Konya Ansiklopedisi*, I, 174-175. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Duran, R. (2012). Değirmenler. *Konya Ansiklopedisi*, III, 27-31. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Ergenç, Ö. (1995). *XVI. yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları.
- Georgeon, F. (2006). *Sultan Abdülhamid* (Çev. A. Berktay). İstanbul: Homer Yayınları.
- Göçer, O. (1965). Konya imar plânı proje müsabakası sergisinin düşündürdükleri. *Mimarlık*, 3 (7), 20-22.
- Işık, A. (2012a). Dede bahçesi. *Konya Ansiklopedisi*, III, 23-24. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Işık, A. (2012b). Gülcülük. *Konya Ansiklopedisi*, IV, 38-42. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- İbn Battûta. (2004). *Seyahatnâm-I* (Çev. A. S. Aykut). İstanbul: YKY.
- İbn Bibi. (1996). *el-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-Umuri'l-Ala'iyye (Selçuk-Name)-II* (Çev. M. Öztürk). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karpuz, H. (2012a). Hava Şehitleri Anıtı. *Konya Ansiklopedisi*, IV, 212. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Karpuz, H. (2012b). Havzan mahallesi. *Konya Ansiklopedisi*, IV, 212-214. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Koçak, F. (2014). Larende caddesi. *Konya Ansiklopedisi*, VI, 241-242. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Komisyon. (1949). *Belediyeler yillığı*, I. Ankara: İller Bankası.
- Komisyon. (1965). *Konya imar planı yarışmasında birinciliği kazanan müsabıkın izah raporu*.
- Koner, M. M. (1945). Konya-Ankara demiryolu hakkında Konyalıların ricası: Konya-Ankara demiryolu. *Ekekon*, (2321), 1.

Küçükdağ, Y., Arabacı, C. ve Yenice, M. S. (2020, Ekim). Tarihi süreç içinde Konya şehrinin fiziki gelişimi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 1-38.

- Konyalı, İ. H. (1964). *Âbideleri ve kitabeleri ile Konya tarihi*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.
- Kuş, A. (2013). Ulaşım. *Konya Ansiklopedisi*, V, 353-357. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Küçükdağ, Y. (1989). *Lâle devri'nde Konya* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Küçükdağ, Y. (2004a). Konya Kalesi'nin Ahmedek bölümüne dair. *Konya Şehri'nin fizikî ve sosyo-ekonomik yapısı-makeleler-I* içinde (s. 13-23). Konya: Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Küçükdağ, Y. (2004b). Konya Mevlânâ Dergâhı ve Türbe Hamamı'na dair iki Mevlevî vakfiyesi, *Konya Şehri'nin fizikî ve sosyo-ekonomik yapısı-makeleler-I* içinde (s. 171-215). Konya Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Küçükdağ, Y. (2004c). Konya'da Osmanlı döneminde inşa edilen tekke ve zaviyeler. *Konya Şehri'nin fizikî ve sosyo-ekonomik yapısı-makeleler-I* içinde (s. 147-161). Konya: Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Küçükdağ, Y. ve Akman, İ. H. (2015). Konya'da Ali Gâv Tekkesi, Vakıfları ve Vakfiyeleri. *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, (19), 19-34.
- Küçükdağ, Y. (2017). *Piri Mehmet Paşa*. Aksaray: Aksaray Belediyesi Kültür Yayınları.
- Küçükdağ, Y. (2019a). Konya Sultan Selim İmareti Vakıfları ve Vakfiyesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (3), 1-53. Erişim adresi: <http://karataysad.com/wp-content/uploads/2019/10/1-53.pdf>
- Küçükdağ, Y. (2019b). *Konya'da Ahilik-Ahi yapıları, makaleler*. Konya: Karatay Belediyesi Kültür Yayınları.
- Küçükdağ, Y. (2020). *Konya Alaeddin Darüşşifası*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Muşmal, H. (2014). Çarşı yangını. *Konya Ansiklopedisi*, II, 298-300. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Nazmi, Dr. (2009). *Türkiye'nin sıhhi-i ictimâi coğrafyası: Konya vilayeti* (Haz. M. Karayaman). Konya: Çizgi Kitabevi.

Küçükdağ, Y., Arabacı, C. ve Yenice, M. S. (2020, Ekim). Tarihi süreç içinde Konya şehrinin fiziki gelişimi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 1-38.

- Neşri. (2008). *Cihânnümâ* (Haz. N. Öztürk). İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- Önder, M. (1971). *Mevlâna şehri Konya*. Ankara: Konya Turizm Derneği.
- Özdemir, M. (1990). *Türkiye’de organize sanayi bölgeleri*. Ankara: TOBB.
- Özerdem, A. F. ve Diken, A. (2011). Konya suyunun dünü bugünü. *I. Konya Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı (26-27 Kasım 2011)*. Konya.
- Sipehsâlâr, M. F. (2019). *Mevlâna ve etrafındakiler* (Haz. M. Çıpan). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şahabettin. (1933a). Konya şehir planı üzerinde etütler. *Arkitekt*, 12 (36), 363-364.
- Şahabettin. (1933b). Konya şehir planı üzerinde etütler. *Arkitekt*, 2 (38), 46-47.
- Şahabettin. (1934a). Konya şehir planı üzerinde etütler. *Arkitekt*, 4 (40), 121-122.
- Şahabettin. (1934b). Konya şehir planı üzerinde etütler. *Arkitekt*, 5 (41), 145-146.
- Şikâri. (2005). Karamanoğulları tarihi. *Karaman Tarihi ve Kültürü-II* içinde (s. 29-391). Karaman: İl Kültür Turizm Müdürlüğü.
- Taşçı, Y. ve Berksan, H. (1966). *Nazım İmar Planı İzah Notu*.
- Taşçı, Y. ve Berksan, H. (1968). *1/5000 ve 1/1000 Ölçekli İmar Planı İzah Raporu*.
- Taşçı, Y. ve Berksan, H. (1978). *Organize sanayi bölgesi 2. etap imar planı izah notu*.
- Taşçı, Y. (1998). *Kon-Plan 2020; Konya 2020 Nazım Plan Revizyonu Raporu* (Birinci Kısım). Ankara: Taşçı Mimarlık ve Planlama Atölyesi.
- Taşçı, Y. (1999). *Kon-Plan 2020; Konya 2020 Nazım Plan Revizyonu Raporu* (İkinci Kısım). Ankara-İzmir: Taşçı Mimarlık ve Planlama Atölyesi.
- Texier, C. (1339). *Küçük Asya-I* (Çev. A. Suat). İstanbul: Matbaa-ı Amire.
- Ulutürk, M. (2012). Dere. *Konya Ansiklopedisi, III*, 55-59. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Küçükdağ, Y., Arabacı, C. ve Yenice, M. S. (2020, Ekim). Tarihi süreç içinde Konya şehrinin fiziki gelişimi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 1-38.

Uz, M. A. ve Doğan, M. (2017). *Belgelerde adım adım Konya*. Konya: Meram Belediyesi Kültür Yayınları.

Ünver, S. (1967). Yetmiş yıl önce, Konya. *Bellekten*, 31 (122), 201-220.

Yasa, A. (1996). *Anadolu Selçukluları döneminde Türk-İslâm şehri olarak Konya* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yenice, M. S. (2005). *Kentsel Planlama Sürecinde Konya Kent Formunun Gelişimi Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yenice, M. S. (2012). Konya kentinin planlama tarihi ve mekânsal gelişimi. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 27 (4), 343-350.

Elektronik Kaynaklar

konya.dhmi.gov.tr, e.t. 25.07.2020.